

HANS CHRISTIAN ANDERSENIN SATUMAILMOJEN VALTASUHDEDISKURSSIT

Pro gradu -tutkielma

Oulun yliopisto

25.5.2022

Heidi Köykkä

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen lähtökohta	1
1.2. Aiempi tutkimus aiheesta	1
1.3. Hans Christian Andersen	2
1.4. Tutkimusaineisto	3
1.4.1. Pieni merenneito	3
1.4.2. Ruma ankanpoikanen	4
1.4.3. Pieni tulitikkutyttö	4
2. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄT	6
2.1. Tutkimuskysymykset ja -menetelmät	6
2.1.1. Diskurssin käsite	6
2.1.2. Kriittinen diskurssianalyysi	7
3. AINEISTON ANALYYSI	11
3.1. Pieni merenneito	11
3.1.1. Kauneusdiskurssi	11
3.1.2. Aikadiskurssi	13
3.1.3. Tunnetiladiskurssi	17
3.2. Ruma ankanpoikanen	21
3.2.1. Onnellisuusdiskurssi	21
3.2.2. Aikadiskurssi	23
3.2.3. Kielteinen minäkuva -diskurssi	28
3.3. Pieni tulitikkutyttö	34
3.3.1. Haavediskurssi	35
3.3.2. Aikadiskurssi	39
3.3.3. Surudiskurssi	41
4. PÄÄTÄNTÖ	45
LÄHTEET	50

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohta

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani Hans Christian Andersenin satuja. Kiinnitin niitä lukiessani huomiota erilaisiin kiinnostaviin verbivalintoihin ja siksi päädyin tarkastelemaan niitä työssäni. Valintaani vaikutti myös se, että halusin löytää tutkimukselle laajemman näkökulman pelkästään adjektiivien ja substantiivien tarkastelun sijaan.

Valintaani vaikutti lisäksi Aura Louhijan Andersenista kirjoittama elämäkerta. Elämäkertakirjassa kerrottiin, että Andersen eli nuoruutensa vaatimattomissa ja köyhissä olosuhteissa. Andersenin lapsuus oli pääasiassa onnellinen, vaikka isä menehtyi kirjailijan ollessa vasta seitsemänvuotias. Andersen oli yksinäinen, ja hänellä oli heikko itsetunto. Silti hän ei koskaan luopunut haaveistaan tulla kuuluisaksi. Minua kiinnosti erityisesti se, että elämäkerrasta selvisi useiden Andersenin satujen pohjautuvan kirjailijan omaan elämään. Mielenkiintoista oli myös se, miten kirjailija piilotti oman elämänsä kokemuksia satuihinsa taitavasti.

Tutkimusaineistokseni valitsin Andersenin saduista *Pienen merenneidon*, *Ruman ankanpoikasen* ja *Pienen tulitikkutyön*. Valitsin sadut siksi, että niiden teemat surusta ja onnesta sopivat yhteen Andersenin elämäkerran kanssa. Aineistovalintaani vaikutti myös satujen tunnettavuus.

1.2. Aiempi tutkimus aiheesta

Andersenin saduista on tehty useita pro gradu -tutkielmia. Kirjailijan saduista erityisesti *Pieni merenneito* on ollut suosittu tutkimuskohde. Veera Saarinen käsittelee pro gradu-tutkielmassaan *Pieni Merenneito -sadun adaptoituminen Walt Disneyn elokuvaksi* (2013) sitä, kuinka Andersenin satu on onnistuttu adaptoimaan rakastetuksi lastenelokuvaksi. Jenny Viisteensaaren kandidaatintutkielma ”*Vapaana niin, oi unelmiin, taasen mä jään*” – *Kuinka Disneyn Pienen merenneidon laululyriikat heijastavat H.C. Andersenin sadun henkilöhahmoja ja miljöötä* (2019) taas tutkii sitä, miten Disneyn elokuvan laulun sanat heijastavat Andersenin alkuperäisversiota ja sen henkilöhahmoja. *Ruma ankanpoikanen*

ja myös *Pieni tulitikkutyttö* -saduista on tehty tutkimusta. *Rumaa ankanpoikasta* on tutkittu esimerkiksi Mirja Ahon tutkielmassa *Ruma ankanpoikanen: erilaisuuden ja samankaltaisuuden kokemuksia ihmisten kanssakäymisissä* (2005). Siinä perehdytään satua tarkastelemalla tutkimaan erilaisuuden ja samankaltaisuuden kokemuksia ihmissuhteissa. *Pieni tulitikkutyttö* -sadun kuvituksen keinoja on puolestaan tutkinut Paula Sääskilähti pro graduissaan *Pieni tulitikkutyttö: kuvituksen keinot Pienen tulitikkutyön kuvituksissa* (2011).

Valitsemistani saduista ei ole aiemmin tehty vastaavaa tutkimusta. Verbeistä diskurssi-analyysin avulla on sen sijaan tehty tutkimuksia eri aiheista. Etenkin kaksi pro gradua käsittelevät hyvin mielenkiintoisesti verbejä. Ensimmäinen on Laura Jokikokkon tutkielma *Ihmissuhdediskurssit Maria Veitolan kolumneissa* (2015). Jokikokko tutkii Veitolan kolumneissa tämän verbivalintoja, joiden avulla hän pyrkii selvittämään, millaisia ihmissuhdediskursseja kolumneissa aktivoituu. Anna Leppävuoren tutkielmassa *Turmien uhrit ja ongelmalliset hukkuneet – Kuolemisen representaatiot ja kuolemadiskurssit mediassa* (2016) käsitellään median käyttämiä verbi ja -nominivalintoja kuolemasta. Kyseisissä pro graduissa on samanlaisia elementtejä kuin omassa tutkimuksessani, vaikka tutkimuskohteemme poikkeavatkin toisistaan.

Tutkielmassani keskeisenä tekijänä on ajan merkitys vallan välineenä. Aikaisempaa tutkimusta tästä näkökulmasta en löytänyt. Aikadiskurssia sivuaa Sanja Laaninen pro graduissaan *Työdiskurssit Toivo Pekkasen ja Kalle Pääntalon teoksissa Tehtaan varjossa ja Nuoruuden savotat* (2021). Laaninen laittaa aikadiskurssin yhteen tyylidiskurssin ja paikkadiskurssin kanssa.

1.3. Hans Christian Andersen

Hans Christian Andersen syntyi Tanskan Odensessa vuonna 1805. Hänen isänsä oli suutari ja äiti pyykkäri. Perheen kotitalo ei ollut suuri, eivätkä Andersenin vanhemmat olleet erityisen varakkaita. (Louhija 1979: 5–6.) Andersen viihtyi lapsena omissa oloissaan (Louhija 1979: 13). Louhijan (1979: 25–26) mukaan Andersen haaveili jo nuorena kuuluisuudesta näytelmäkirjailijana, ja tätä varten harjoitteli näytelmien kertomista omassa nukketeatterissaan. Päästessään ensimmäistä kertaa esiintymään teatteriin sivuroolissa hän tiesi, että haluaisi ehdottomasti näytellä tulevaisuudessa. (Louhija 1979: 31–32.)

Neljätöistavuotiaana Andersen päätti muuttaa kotikaupungistaan Kööpenhaminaan edistääkseen näyttelijänhaaveitaan (Louhija 1979: 40). Nämä haaveet eivät kuitenkaan ottaneet onnistuakseen, joten Andersen lähti opiskelemaan latinakouluun (Louhija 1979: 77). Sieltä hän siirtyi myöhemmin Kööpenhaminaan yksityisopetukseen ja valmistui ylioppilaaksi (Louhija 1979: 104–107). Ensimmäisen satukokoelmansa Andersen julkaisi vuonna 1835, ja siitä nauttivat sekä lapset että aikuiset. Vaikka Andersenilla oli satujen lisäksi muutakin kirjallista tuotantoa, juuri hänen satunsa tekivät hänestä tunnetun. Aiheita satuihinsa Andersen sai isänsä kertomuksista ja kotikaupunkinsa kehrääjämummojen tarinoista. Satuihin sekoittui myös Andersenin elämän varrella kokemat pettymykset ja onnistumiset. Andersen upotti satujensa hahmoihin taitavasti itsensä ja ympärillään olevat henkilöt. Esimerkiksi *Ruma ankanpoikanen* oli kuvaus Andersenista itsestään. Hänen Kööpenhaminan ottoperheensä tytär Louise Collin puolestaan oli esikuva *Sikopaimenen* koppavalle prinsessalle. Ajan saatossa Andersenin satuja on käännetty lähes kaikille maailman kielille. (Louhija 1979: 108–109.)

1.4. Tutkimusaineisto

1.4.1. Pieni merenneito

Pieni merenneito kertoo vedenalaisessa valtakunnassa elävästä merenneidosta, joka on merta hallitsevan merikuninkaan kuudesta tyttärestä nuorin. Pieni merenneito ihailee kovasti ihmisten maailmaa. Täytettyään viisitoista hän saa luvan uida pinnalle katsomaan, miltä meren yläpuolella näyttää. Siellä hän tapaa komean prinssin, joka joutuu haaksirikoon, ja merenneito pelastaa hänet hukkumiselta. Prinssi ei kuitenkaan saa tietää, kuka hänen mystinen pelastajansa on, sillä merenneito pakenee rannalta ennen kuin prinssi ehtii virota. Rakkaus prinssiä kohtaan ei kuitenkaan kuole, vaan epätoivoissaan merenneito päättää vaihtaa pyrstönsä jalkoihin merinoidalta saamansa taikajuoman avulla. Sopimuksella on kuitenkin ehtonsa. Merenneito joutuu luopumaan äänestään ja kokemaan fyysistä kipua kulkiessaan maan päällä. Hänen on myös saatava prinssi rakastumaan itseensä kolmen päivän kuluessa, tai hän kuolee ja muuttuu meren vaahdoksi. Koska merenneito ei kykene puhumaan, hän ei voi kertoa prinssille todellista henkilöllisyyttään. Lopulta prinssi nai naapurivaltakunnan prinsessan, koska luulee tätä pelastajakseen. Siskoiltaan merenneito saa tikarin, jolla hänen on pistettävä prinssiä sydämeen voidakseen pitää

henkensä. Pieni merenneito ei kuitenkaan kykene tähän vaan heittäytyy kolmannen päivän auringonlaskun aikaan mereen ja muuttuu vaahdoksi. Hän ei kuitenkaan kuole, vaan saa kärsimyksensä ja epäitsekkyytensä ansiosta jäädä elämään ilman tyttärenä. (Andersen 1837: 4–30.)

1.4.2. Ruma ankanpoikanen

Ruma ankanpoikanen alkaa siitä, että tiheän takiaispensaassa alla ankkaemo hautoo muniin, joista vain yksi ei lopulta kuoriudu. Ankkaemo päättää hautoa munaa hieman pidempään, kunnes siitä kuoriutuu valkoinen, ruma poikanen. Toiset ankat puutarhassa alkavat välittömästi kiusata poikasta näykkien ja haukkuen sitä. Lopulta ankanpoikanen pakenee puutarhasta suolle, jossa se kohtaa suolintuja, jotka lupaavat ottaa sen huostaansa. Metsästäjät kuitenkin ampuvat linnut, ja ankanpoikanen jatkaa pakoaan. Syksyn tullen ankanpoikasen vastoinikäymiset jatkuvat. Eräänä iltana se näkee joutsenparven lentävän kohti etelää, ja poikasen mielen valtaa outo levottomuus. Ankanpoikasen kärsimykset jatkuvat läpi talven, kunnes sadun lopussa kevät koittaa. Ankanpoikanen kohtaa parven joutsenia, jotka lähestyvät sitä. Poikanen toivoo, että linnut surmaisivat sen, jottei sen enää tarvitsisi kärsiä. Lannistunut ankanpoikanen painaa päänsä alas ja huomaa heijastuksensa vedessä. Yllätyksekseen se huomaa, ettei olekaan enää ruma, vaan siitä on tullut uljas joutsen. Nuori joutsen iloitsee siitä onnesta, jota se ei kuvitellut saavansa ollessaan vielä Ruma ankanpoikanen. (Andersen 1843: 6–44.)

1.4.3. Pieni tulitikkutyttö

Pieni tulitikkutyttö kertoo köyhän perheen tyttärestä, joka yrittää myydä tulitikkuja saadaakseen rahaa elämiseen. On kylmä uudenvuoden yö, ja pakkasta on paljon. Kävellessään ulkona tyttö hukkaa kenkensä, minkä takia hänen jalkansa ovat sinipunaiset. Tyttö päätyy lopulta kylmissään kahden talon nurkkaukseen, minne lyyhistyy. Pitääkseen itsensä lämpimänä tyttö alkaa sytyttää tulitikkuja yksi kerrallaan. Liekin palaessa hän näkee näkyjä täyteen katetusta joulupöydästä ja kauniista joulukuusesta lahjoineen. Tulitikon palettua loppuun tyttö löytää itsensä jälleen kylmältä kadulta ja sytyttää aina uuden tulitikon patakseen kylmyyttä ja todellisuutta. Kotiin tyttö ei uskalla mennä, koska isä löisi häntä.

Talo oli muutenkin huonosti rakennettu, sen vuoksi kylmä tuuli pääsi sen sisään. Viimeisessä näyssään tyttö näkee tulitikun loistossa vanhan edesmenneen isoäitinsä, joka oli aina kohdellut tyttöä lempeästi. Pitääkseen isoäidin luonaan tyttö sytyttää rasian loputkin tulitikut ja anelee isoäitiä ottamaan hänet mukaansa ennen kuin liekki sammuu. Isoäiti nostaa tytön syliinsä, ja yhdessä he kohoavat onneen ja autuuteen Jumalan luo. Aamulla joukko ihmisiä löytää kuoliaaksi paleltuneen tytön talon nurkalta. Ihmiset ajattelivat hänen yrittäneen lämmitellä tulitikkujen avulla. He eivät kuitenkaan tienneet millaisessa onnessa hymyssä suin istuva vainaja oli astunut isoäitinsä kanssa Jumalan valtakuntaan. (Andersen 1845: 7–13.)

2. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA -MENETELMÄT

2.1. Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tutkimuksessani perehdyn Andersenin satujen suomennosten kielenkäyttöön. Olen valinnut tarkasteltavaksi Anna-Maija Raittilan suomennoksen *Pienestä merenneidosta*, Leena Niukkasen suomennoksen *Rumasta ankanpoikasesta* sekä Maila Talvion suomennoksen *Pienestä tulitikkutyöstä*.

Keskeisenä tutkimuskysymyksenäni on selvittää kriittisen diskurssianalyysin keinoin, millaisia erilaisia valtasuhdediskursseja satujen suomennoksissa aktivoituu. Tutkin tätä perehtymällä satujen tapahtumaympäristöihin, satuhahmojen välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja heidän kokemiinsa tunnetiloihin eri tilanteissa. Lisäksi tutkin sitä, onko ajalla käsitteenä merkitystä valtasuhdediskurssien aktivoinnissa. Jokaisessa tutkimassani sadussa ajan kuluminen on keskeinen osa juonta ja siksi keskeinen osa analyysiäni.

Kielitieteellinen näkökulma tutkimuksessani on ensisijaisesti verbien ja niiden ympärille muodostuvien rakenteiden tarkastelu. Olen ottanut huomioon myös verbejä vahvistavia muita sanoja, mikäli ne vaikuttavat verbeihin ja niiden kautta diskurssien aktivointiin. Tutkimusmenetelmänä käytän kriittistä diskurssianalyysiä. Esittelen sen tarkemmin alaluvussa 2.1.2.

2.1.1. Diskurssin käsite

Sana *diskurssi* pohjautuu ranskan kielen sanaan *discours*, joka tarkoittaa suomennettuna 'esitelmää', 'jaarittelua', 'puhetta' tai 'juttelua' (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 23). Van Dijkin (1997: 1) mukaan diskurssilla tarkoitetaan yleensä kielenkäyttöä, julkisia puheita, yleisemmin puhuttua kieltä tai puhetapoja. Diskurssianalytytikot ovat yhtä mieltä siitä, että diskurssi on kielenkäytön muoto. Koska tämä on vielä varsin epämääräistä eikä aina riittävää, tutkijat haluavat tuoda esiin vielä teoreettisemmän diskurssin käsitteen. Käsitteeseen on tarkoitus lisätä joitain muita olennaisia osia, kuten kuka käyttää kieltä, miten, miksi ja milloin. (van Dijk 1997: 2.) Näihin viitaten diskurssi tarkoittaa tutkielmasani kielenkäyttöä sadun kerronnassa.

Tieteen termipankin (Tieteen termipankki 11.4.2022 Kielitiede: diskurssi) mukaan diskurssin käsite rakentuu seuraavasti. Se voi tarkoittaa lausetta laajempaa kielellistä kokonaisuutta tai puhuttua, kirjoitettua ja viitottua kielenkäyttöä kontekstissaan. Diskurssi voi myös tarkoittaa suhteellisesti vakiintunutta ala- tai tilannekohtaista kielenkäyttöä. Edellä mainittujen määritteiden lisäksi diskurssi voi tarkoittaa myös kiteytyntä, kulttuurisesti jaettua ja näkökulmasta rajattua merkityksellistämisen tapaa, joka osallistuu tietynlaisen sosiaalisen todellisuuden tuottamiseen.

Diskurssit yhdistävät kielellisen ja sosiaalisen todellisuuden. Niiden valta ei koske pelkästään kieltä itseään, vaan myös sääntöjä ja normeja, jotka vaikuttavat siihen, mitä voi sanoa ja mistä pitää vaieta. Diskursseilla on vaikutus tapoihimme ja mahdollisuuksiimme vaikuttaa, koska ne pyrkivät vakiinnuttamaan ja systematisoimaan omat määritteensä. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 71.) Faircloughin (1994 [1989]: 22) mukaan diskurssin painopisteen tulee olla kielenkäytössä, mutta kielenkäyttöä pidetään sosiaalisesti määrätynä.

2.1.2. Kriittinen diskurssianalyysi

Diskurssintutkimus on laajasti eri tieteenaloilla käytetty tutkimusmenetelmä. Keskeisenä ja yhdistävänä tekijänä eri tieteenalojen välillä on tutkia merkityksen sosiaalista rakentamista sekä kielenkäytön sosiaalisen toiminnan että yhteiskunnallisen kontekstin yhteyttä. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 9.)

Fairclough näkee tekstin yhtenä diskurssin ulottuvuutena (Fairclough 2010 [1992]; 3, Saviniemi 2015: 87). Tekstianalyysi on vain yksi osa diskurssianalyysiä. Diskurssilla on kolme elementtiä, joita ovat teksti, vuorovaikutus ja sosiaalinen konteksti. Fairclough erottelee myös kriittisen diskurssianalyysin kolmeen elementtiin. Näitä ovat tekstin kuvaus, tekstin ja vuorovaikutuksen suhteen tulkinta sekä vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kontekstin suhteen selittäminen. (Fairclough 2001 [1989]; 91, Saviniemi 2015: 199.) Tutkielmassani esiintyy kaikki kolme elementtiä. Tekstin kuvauksella tarkoitan sitä, miten saduissa käytetyt verbivalinnat ja niitä vahvistavat muut sanat vaikuttavat valtasuhdediskurssien aktivointiin. Tekstin ja vuorovaikutuksen suhteen tulkinta näkyy siinä, millaisia representaatioita sadut saavat tutkijapositionsani aikaan. Se näkyy myös siinä, miten teksti

tuo esille satuhahmojen valtasuhteita vuorovaikutustilanteissa. Lisäksi tarkastelen sitä, millaisia sosiaalisia todellisuuksia rakentuu satuhahmoille kussakin sadussa.

Diskurssintutkimuksen lähtökohtana on ajatus kielestä sosiaalisena toimintana. Tällöin tutkija keskittyy kielen rakenteen sijaan tarkastelemaan kielenkäyttöä. Hän tarkastelee sitä, missä tilanteessa ja milloin kieltä käytetään. Kielenkäyttöön vaikuttavat lisäksi normit, arvot ja rutiinit. Voidaan siis todeta, että kielen merkitykset syntyvät sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 14–19.)

Kielen merkitys muuttuu aina eri tilanteen tai paikan mukaan. Kielenkäytöllä on aina seurauksensa riippumatta siitä, missä ja miten kieltä käytetään. Kielellä on vaikutusta vastaavuroisesti tilanteeseen, puhuttavaan asiaan sekä puhujan ja kuulijan välisiin suhteisiin. Kielenkäyttöön vaikuttavat myös kielenkäyttäjän tavoitteet ja aikaisemmat kokemukset. Lisäksi kielenkäyttöön vaikuttavat aina menneen ja tulevan ajan historialliset, kulttuurilliset ja yhteiskunnalliset asiat. Diskurssintutkimuksen tehtävänä on tarkastella sitä, miten erilaisia todellisia tapahtumia erillistetään, millä ehdoilla, sekä mitä seurauksia tällä toiminnalla on. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 13–15.)

Kriittisen diskurssianalyysin yksi tärkeä tehtävä ei ole etsiä totuutta, vaan pohtia sitä, mikä painoarvo milläkin näkökulmalla on. Lisäksi keskeistä on se, mitä jätetään kertomatta ja miksi. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 16.)

Diskurssianalyysin tehtävä on muuttaa ja asettaa kyseenalaisiksi itsestäänselvyyksinä pidettyjä oletuksia siitä, mikä on tietoa ja mikä on todellisuutta. Sosiaalinen todellisuus koostuu diskursiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalisista rakenteista, jotka syntyvät jatkuvien prosessien kautta. Kaikki todellisuuden versiot syntyvät inhimillisessä kanssakäymisessä. Mitään sosiaalisen todellisuuden versiota ei voi pitää oikeana tai vääränä. Eri todellisuuden versioilla on erilainen voima aina eri tilanteissa. (Phillips & Hardy 2002 84; Pynnönen 2013: 10.)

Ajatus diskursiivisesta vallasta – ja kielen kyvystä kuvata, rajata, määritellä, haastaa, muuttaa ja asemoida on diskurssintutkimuksessa keskeinen (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 53). Diskursseilla on monta ulottuvuutta. Kun puhutaan kielestä yhteiskunnallisena ilmiönä, se voi toimia vallan kohteena ja välineenä. Yksittäisillä diskursseilla puolestaan

on tilanteista voimaa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 53.) Diskurssien järjestäessä merkityksiä syntyy samalla myös *mielikuva* eli *representaatio* tilanteesta, toimijoista ja heidän välisistä suhteistaan (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 55). Representaation avulla voidaan tutkia sitä, miten ja mistä näkökulmasta todellisuutta kuvataan. Sen lisäksi sillä voidaan tutkia sitä, mitä asioita tehdään näkyväksi ja mitä ei. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 56.) Toisin sanoen tarkoitan tällä sitä, mitä analysoimissani saduissa jätetään mahdollisesti kertomatta ja mitä löytyy pintaa syvemmltä. Representaatiolla viitataan tutkimukseni saduista syntyviin mielikuviin. Tutkimuksessani tämä näkyy siten, millaisia mielikuvia aktivoituvat valtasuhdediskurssit aiheuttavat eri tilanteissa. Representaatiot voivat olla esimerkiksi iloisia, surullisia, kauniita tai pelottavia.

Identiteettien rakentumisessa diskursseilla on keskeinen rooli. Erilaiset kielenkäyttötilanteet sekä historialliset että yhteiskunnalliset kontekstit rakentavat ja muovaavat identiteettejä. Kielen ajatellaankin olevan identiteetin tulkki ja kannattelijä. Identiteetti on subjektiivinen kokemus, mutta se muovautuu myös niissä sosiaalisissa konteksteissa, jotka yksilöä ympäröivät. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 63–64.) Identiteetillä viitataan tutkimuksessani Andersenin satuhahmojen minäkäsityksiin. Tämä tarkoittaa sitä, miten hahmot näkevät itsensä suhteessa ympäröivään todellisuuteen, millaisia valtasuhteita hahmojen välille syntyy ja miten ne vaikuttavat hahmon omaan näkemykseen itsestään.

Diskurssit saavat aina eri asiayhteyksistä tai tilanteesta riippuen eri merkityksen. Tällöin puhutaan käytetyn kielen kontekstisidonnaisuudesta. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 37.) Tutkija määrittelee ja rajaa itse kielenkäytön *kontekstin*. Tutkijan onkin tärkeää määrittellä, mitä kontekstilla tutkimuksessaan tarkoittaa. Konteksti on monikerroksinen käsite. Sillä voidaan tarkoittaa erilaisia ulottuvuuksia, kuten esimerkiksi tapahtumaympäristöjä ja vuorovaikutustilanteita. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 39–40.) Kontekstilla viitataan tutkimuksessani Andersenin satujen fiktiivisiin tapahtumaympäristöihin ja satuhahmojen välisiin vuorovaikutustilanteisiin. Tarkastelen työssäni sitä, miten satujen miljööt vaikuttavat saduissa käytettyihin kielivalintoihin. Lisäksi tarkastelen sitä, miten eri vuorovaikutustilanteissa käytetyt kielivalinnat muovaavat satuhahmojen sosiaalista todellisuutta, valtasuhteita ja identiteettiä.

Genre tarkoittaa tiettyjä lajityyppejä, joita esiintyy erityisesti elokuvissa ja televisiossa. Erilaisia genren tyyppisiä voivat olla esimerkiksi komedia, draama tai trilleri.

Diskurssintutkimuksen näkökulmasta genret ovat vakiintuneen ja käyttäjien tunnistaman kielellisen ja sosiaalisen toiminnan yhteenliittymiä. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 109–110.) Genret kiinnostavat diskurssintutkijaa siksi, että niissä tiivistyvät tietynlaiset tavat toimia diskursiivisesti tietyssä kontekstissa. Ne tarkoittavat samalla sitä, mikä on keskeisintä kussakin sosiaalisessa toiminnassa ja millaisia vuorovaikutussuhteita eri tilanteissa rakentuu tyypillisesti. Genren avulla saadaan esiin sosiaalisen toiminnan ytimiä järjestäytyneissä muodoissa. Kuten diskurssikin, genre pyrkii saavuttamaan sen, miten laajempi sosiaalinen konteksti ja kielenkäyttö ovat aina samanaikaisesti mukana diskursiivisessa toiminnassa. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 111.) Genrellä viitataan tutkimuksessani saatuun yleisesti yhtenä kirjallisuuden tyylilajeista. Tarkemman määritteen sadulle esittelen alaluvussa 3.1.

3. AINEISTON ANALYYSI

Lähden aineiston käsittelyssä liikkeelle siitä, että esittelen jokaisen sadun erikseen ja etsin kaikista kirjoista aktivoituvia valtasuhdediskursseja. Aloitan analysoinnin *Pienestä merenneidosta*, sitten käsittelen *Ruman ankanpoikasen* ja viimeisenä *Pienen tulitikkutyön*.

3.1. Pieni merenneito

Edellisessä luvussa toin esille, että genrellä on useita eri alalajeja. Satu on yksi niistä. Kielitoimiston sanakirjan (KS) mukaan satu on 'todellisen elämän rajat ylittävä mielikuvitukseen vetoava (lapsille tarkoitettu) kertomus.' *Pieni merenneito* on kirjoitettu värikkästä kieltä käyttäen. *Värikästä* kuvaillaan sanoilla 'eloisa', 'vaihteleva' ja 'vauhdikas' (Nurmi 1998 s.v. *värikäs*). Katson, että tällä vedotaan mielikuvitukseen ja kykyyn luoda epätodellinen haavemaailma. Sadussa miljöön ja henkilöhahmojen kuvaaminen esimerkiksi kuvailevilla verbeillä ja erilaisilla adjektiiveilla korostaa niiden kauneutta ja satumaisuutta.

3.1.1. Kauneusdiskurssi

Koska genrellä on tietynlainen tapa toimia diskursiivisesti tietyssä kontekstissa, voin todeta, että romantisoiva ja kuvaileva kielenkäyttö sadussa rakentaa kuvaa epätodellisesta sosiaalisesta maailmasta. Tämä tulee näkyviin nimeämässäni kauneusdiskurssissa. Lähden tarkastelemaan kyseistä diskurssia eri näkökulmista. *Kauneus* on ominaisuus, jonka toteaminen tuottaa tarkastelijassa voimakasta esteettistä mielihyvää (Nurmi 1998 s.v. *kauneus*). On hyvä ottaa huomioon, että kauneuskäsitys on aina subjektiivinen arvo. Tutkimukseni näkökulma perustuukin siihen, mitä pidän esteettisesti kauniina. Tällä tarkoitan sanoja, joilla kuvataan esimerkiksi herkkyyttä, siroutta, kevyttä liikettä ja kaunista värimaailmaa. *Pienessä merenneidossa* tällaisia verbejä ja niitä vahvistavia muita leksemejä esiintyy paljon.

Pienessä merenneidossa tapahtumapaikat ovat keskeisessä roolissa tarinaa. Merenalainen maailma kuvataan paikkana, jossa kaikki on esteettisesti kaunista. Pienetkin yksityiskohdat ja niiden kuvaaminen tarkkaan harkituilla sananvalinnoilla on otettu huomioon.

Sosiaalinen todellisuus muuttuu epäuskottavaksi haavemaailmaksi. Koska kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee erilaisia valtasuhteita, voidaan kauneus nähdä valtana. Sen avulla rakennetaan representaatio täydellisestä satumaailman kuvasta. Diskurssin aktiivoinnissa deskriptiivisillä verbeillä on keskeinen rooli (1), (2), (3).

- (1) *Hedelmät **kimmelsivät** kuin kulta, kukat kuin tulenliekit, koska terälehdet ja lehdet olivat lakkaamatta liikkeessä.* (Andersen 1837: 5)
- (2) *Kaiken yllä **leijui** omituinen sinervä usva.* (Andersen 1837: 5)
- (3) *Veden seistessä tyynenä saattoi nähdä auringon **himertävän** kaukana yläpuolella.* (Andersen 1837: 5)

Edellä mainituissa esimerkeissä (1) – (3) kaikki kolme verbiä luovat positiivisia mielikuvia ja korostavat kauneutta. *Kimmelsivät* (1) tarkoittaa ’välkehtiä’, ’kiiltää’ tai ’kimaltaa’ (Nurmi 1998 s.v. *kimmeltää*). Hedelmien kimmeltäminen luo mielikuvan esteettisesti kauniista ruuista, joita merenväki syö. Esimerkissä (2) diskurssin aktivoi *leijui*-verbi. Keskeistä on verbistä syntyvä representaatio kevyestä ja heleästä liikehinnästä. *Leijua* kuvataan yksinkertaisesti leijailemista tarkoittavana liikkeenä (Nurmi 1998 s.v. *leijua*). Verbi *himertävän* (3) on määritelty Suomen murteiden sanakirjassa (SMS) termillä ’hämärtää’ (SMS 2021 s.v. *himertää*). Tulkitsen sen tarkoittavan tässä sitä, että aurinko laskee hiljalleen horisonttiin.

Merenkuninkaan palatsi on rakennettu näyttäväksi ja kauniiksi. Se sisältää arvokkaita ja upeita aarteita. Tässä suhteessa kauneudella on valtaa, koska nämä kyseiset aarteet ovat tavoittamattomissa. Niistä voi vain uneksia. *Olisi*-verbiä käytetään ilmaisemaan asioita, joita toivoisi tapahtuvan, eikä niihin ei ole suoraa mahdollisuutta (4). Tässä konditionaalimuoto *-isi-* (VISK 2008 § 45) on keskeisessä roolissa, koska sen avulla verbi muuttuu suorasta ilmaisusta toivoa tai haavetta herättäväksi.

- (4) *Pieninkin näistä helmistä **olisi** ihana aarre jonkun kuningattaren kruunuun.* (Andersen 1837: 4)

Päähenkilönä toimivan Pienen merenneidon suloisuus korostuu kauneusdiskurssissa. Häntä kuvaillaan hyvin ihailtavaksi olennoiksi, joka on kauniimpi kuin kukaan muu (5), (6), (7).

- (5) *Meriprinsessoja oli kuusi, toinen toistaan suloisempia. Nuorin oli tietysti kaunein kaikista.* (Andersen 1837: 5)
- (6) *Pikku merenneito lauloi kaikkia muita kauniimmin.* (Andersen 1837: 15)
- (7) *Silloin hän huomasi pyrstönsä kadonneen! Sen sijalla oli kaksi sievää jalkaa, puoliksi pitkien hiusten kätöksä.* (Andersen 1837: 20)

Pienen merenneidon identiteetti perustuu hänen lähes täydelliseen olemukseensa. Vaikka hän ei itse korosta tätä piirrettään sadussa, se on silti tärkeä osa häntä. Kun asiaa tarkastellaan kriittisestä näkökulmasta, kauneusdiskurssin aktivoi edellä kuvatut verbit (5) – (7). Tämä asettaa prinsessan nuorimpana parempaan asemaan perheessä kuin hänen sisarensa ovat. Esimerkissä (5) verbin *oli* kanssa esiintyvä *tietysti*-partikkeli tarkoittaa asiain-tilan vahvinta varmuusastetta (VISK 2008 § 1608). Tähän viitaten on itsestään selvää, että nuorin sisar on todella kaunis. Esimerkissä (6) hänen osaamistaan verrataan muihin. Laulutaitoa korostaa komparatiivimuoto *kauniimmin*. Kun merenneito muuttuu ihmiseksi, hänen ulkonäköään korostetaan edelleen kauniina (7). Diskurssin aktivoi verbin *oli* kanssa esiintyvä adjektiivi *sievää*, joka tarkoittaa ’kaunisti’, ’soma’, ’soreaa’ tai ’söpöä’ (Nurmi 1998 s.v. *sievä*). Adjektiivista syntyy positiivinen mielikuva merenneidosta myös ihmisenä.

Sadusta valitsemistani esimerkeistä näkee, että kriittisesti tarkasteltuna kauneusdiskurssi tuo hyvin esille sen, miten sosiaalinen todellisuus rakentuu ylikorostetun kauniiksi. Sitä kuvaillaan epätodellisen täydellisenä haavemaailmana. Kaikki hahmot ovat siellä onnellisia, ja ongelmia ei juuri ole. Pieni merenneito on mitä ihanin olento, lähes täydellinen. Merenneidon kauneus ja suloisuus luovat tälle erityisaseman suhteessa muihin siskoihin. Näin kauneudella on valtaa.

3.1.2. Aikadiskurssi

Kerroin alaluvussa 2.1., kuinka ajan kuluminen on keskeistä analysoimissani saduissa. *Aika* on ’äärettömänä pidetty jatkumo, joka sisältää nykyhetken, menneisyyden ja tulevaisuuden’ (Nurmi 1998 s.v. *aika*). *Pienessä merenneidossa* aika määrittää päähenkilön tekoja ja valintoja. Aikaa voidaan pitää vallan välineenä, koska sen kulkuun ei voi vaikuttaa.

Ajalla on merkitystä satuhahmojen iän kannalta. Sadussa isoäiti kuvataan vanhaksi ja viisaaksi. Tämä synnyttää mielikuvan sosiaalisesta todellisuudesta, jossa pitempään elänyt hahmo on korkeammalla perhehierarkiassa. Pitkä ikä tarkoittaa sitä, että hahmolla on tietoa ja kokemusta enemmän kuin nuoremmilla hahmoilla (8).

(8) *Merenkuningas oli jo vuosia ollut leskenä. Hänen vanha äitinsä hoiti taloutta. Hän oli viisas nainen, mutta hyvin ylpeä korkeasta arvostaan. Hänellä oli pyrstössään kaksitoista osteria, muille kuninkaallisille niitä **kuului vain** kuusi.* (Andersen 1837: 4)

Oli-verbi on tärkeässä asemassa aikadiskurssin aktivoinnissa esimerkissä (8). Se saa vahvistuksen adjektiivista *viisas*, jonka merkityksiä ovat 'teräväjärkinen', 'tervejärkinen', 'taitava' tai 'neuvokas' (Nurmi 1998 s.v. *viisas*), joka korostaa sitä, että isoäidillä on paljon tietoa ja elämänkokemusta. *Nainen* eli 'täysikasvuinen naissukupuolta oleva ihminen' (KS 2021 s.v. *nainen*) tuo esiin, että hänen roolinsa äitinä ja isoäitinä luo representaation turvallisesta ja lempeästä hahmosta. Toinen diskurssin aktivoiva verbi on *kuului*, joka tässä yhteydessä tarkoittaa 'olla jonkun omaisuutta' (Nurmi 1998 s.v. *kuulua*). Se saa vahvistuksen rajoitusta ilmaisevasta adverbista *vain* (Nurmi 1998 s.v. *vain*) kuvaamaan meriprinsessojen alempiarvoista asemaa kuninkaallisen perheen arvojärjestyksessä isoäitiin nähden. Adverbi on sana, joka kuvaa sellaisia lauseessa esitetyn tilanteen suhteita kuin 'aika', 'paikka', 'olotila', 'tapa' tai 'määrä' (VISK 2008 § 646).

Ikä vaikuttaa myös Pieneen merenneitoon ja hänen sisariinsa. Heidän on odotettava tietty aika, että he saavat uida merenpintaan ja nähdä uuden maailman ihmeet (9).

(9) *"Kun täytätte viisitoista vuotta", vanha kuningatar lupasi, "saatte uida ylös merenpintaan saakka."* (Andersen 1837: 6)

Esimerkissä (9) aktivoituu kaksi aikadiskurssin näkökulmaa. Ensimmäisen näkökulman aktivoinnissa keskeistä on *viidentoistavuoden ikä*, jonka prinsessat täyttävät kukin vuorollaan. Aika on valtaa, koska sen kulkua ei voi nopeuttaa, vaan sosiaalinen todellisuus rakentuu odottamisen ympärille. Sitten vasta, kun merenneidot saavuttavat tuon odottamansa iän, he saavat uusia mahdollisuuksia. Toinen näkökulma tuo esille prinsessojen aseman perheessä. Vanhin sisar asettuu arvojärjestyksessä toisten prinsessojen yläpuolelle, koska hän saa ensimmäisenä mahdollisuuden päästä merenpintaan katsomaan maailmaa. Myös kuningattaren valta-asema korostuu diskurssin aktivoinnissa. Kuningatar

lupaa, että prinsessat *saavat* hänen siunauksensa uida pintaan. Verbivalinnat kertovat siitä, että kuningatar on lapsenlapsiensa yläpuolella arvojärjestyksessä. Siskosten on kuunneltava isoäitiä, koska tällä on enemmän tietoa.

Kun Pieni merenneito pelastaa prinssin hukkumiselta, ajan merkitys sadussa vahvistuu. Kriittisestä näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalinen todellisuus muuttuu merenneidolle epätoivoiseksi odottamiseksi. Mitä pidemmälle aika kuluu, sitä surullisemmaksi hän tulee, koska ei näe rakastettuaan (10).

- (10) *Hän näki miten lumi peitti vuorenlaet ja sulii taas, mutta prinssiä hän ei nähnyt milloinkaan.* (Andersen 1837: 11)

Ei nähnyt-kieltomuoto saa vahvistusta liitepartikkelista *milloinkaan*. Tarkoitetaan tällä merkitystä '(ei) minään aikana t. ajankohtana' (KS 2021 s.v. *milloinkaan*). Sen avulla syntyy mielikuva siitä, että merenneito ei enää koskaan nähnyt prinssiä samalla paikalla, vaikka hän vieraili siellä usein.

Isoäiti kertoo merenneidolle kahdesta toisistaan ajallisesti poikkeavasta maailmasta. Tämä tulee esille esimerkeissä (11) ja (12). Molemmissa maailmoissa on isoäidin kokemuksen mukaan paljon kauniita ja hyviä asioita. Hän tuo esille myös molempien maailmojen realiteetin, joka on aika. Näissä kahdessa erilaisessa maailmassa ajalla on valtaa, koska se saa aikaan representaatiot ikuisesta, kuolemattomasta todellisuudesta ja rajallisuudesta, lyhyemmästä ihmiselämästä.

- (11) *"Heidän elinaikansa on vielä lyhyempi kuin meidän. Me elämme kolmensadan vuoden ikään, mutta meitä ei haudata rakkaittemme keskelle niin kuin heidät haudataan. Me muutamme meren vaahdoksi."* (Andersen 1837: 14)
- (12) *"Meillä ei ole kuolematonta sielua. Mutta ihmisillä on sielu, joka elää ikuisesti."* (Andersen 1837: 14)

Esimerkissä (11) aikadiskurssin aktivoi ensin *on*-verbi, joka saa vahvistusta ajanmääritteestä *elinaikansa* ja komparatiivimuodosta *lyhyempi*. Komparatiivimuoto esiintyi jo esimerkissä (6). Nämä kertovat ihmiselämän rajallisuudesta, johon ihmisellä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa. *Elinaika* tarkoittaa 'jäljellä olevaa elinaikaa' (KS 2021 s.v. *elinaika*). Se kuvaa ihmisen elämän pituutta, joka ei ole yhtä pitkä kuin merenväellä. Adjektiivivi

lyhyt eli 'pituudeltaan vähäinen joko tilassa tai ajassa' (Nurmi 1998 s.v. *lyhyt*) korostaa tätä mielikuvaa. Toinen aikadiskurssin aktivoiva tekijä on *elämme*-verbi eli 'olla hengissä' (Nurmi 1998 s.v. *elää*), jota puolestaan vahvistaa ajanmäärite *kolmensadan vuoden ikään*. Sillä korostetaan merenväen pitkää elämää.

Esimerkissä (12) aikadiskurssin aktivoi ensin kielto muoto *ei ole* ja adjektiivi *kuolematonta*. *Kuolematon* tarkoittaa 'jonka arvo säilyy pitkään' (Nurmi 1998 s.v. *kuolematon*). Toinen aktivoiva tekijä on verbi *elää*, jota vahvistaa adverbi *ikuisesti*. Kyseinen adverbi luo representaation siitä, että ihmisen sielu säilyy iäti. *Ikuinen* tarkoittaa 'asiaa, joka on aina olemassa' (Nurmi 1998 s.v. *ikuinen*). Pienelle merenneidolle maailmankuva rakentuu isoäidin puheiden perusteella. Hän joutuu pohtimaan omaa identiteettiään ja sitä, haluaisiko kuulua ihmisten vai merenväen maailmaan. Ajan valta näkyy siinä, että merenneito joutuu päättämään lyhyen elämän ja pitkän elämän välillä. Kummassakin vaihtoehdossa on hyviä ja huonoja puolia. Ihmiselämä on lyhyt, mutta se antaa päättyessään kuolemattoman sielun. Merenväen elämä taas on paljon pidempi, mutta kuoltuaan he lakkaavat olemasta pysyvästi.

Suora kielto muotoinen ilmaus esimerkissä (13) *ei ikinä tapahdu* luo toivottoman representaation siitä, mikä valta ajalla on. Adverbi *ikinä* 'kielteisessä tai epäilevässä yhteyksissä koskaan' (Nurmi 1998 s.v. *ikinä*) korostaa sitä, että kukaan ihminen ei koskaan missään tilanteessa ottaisi merenneidon elinaikana tätä vaimokseen. Tätä vahvistaa kieltoverbi *ei* (VISK 2008 § 108). Verbi *tapahdu* 'esiintyä', 'ilmetä', 'sattua' (KS 2021 s.v. *tapahduttaa*) rakentaa Pienelle merenneidolle sosiaalisen todellisuuden, missä ajan realiteetti on ehdoton. Aika luo esteen merenneidon toiveiden ja haaveiden toteutumiseksi päästä ihmisen morsiameksi.

Esimerkissä (14) merenneito on tilanteessa, jossa ajan kulumisen on vallan väline. Diskurssin aktivoi kielto muoto *en olisi pystynyt*. Tässä esiintyy jälleen kieltoverbi *ei* (13) ja konditionaalimuoto *-isi-* (4) vahvistamassa verbiä *pystynyt* eli 'kyetä' (Nurmi 1998 s.v. *pystyä*). Lisäksi aikadiskurssin aktivoi ilmaisu *sinun olisi pitänyt odottaa*. Persoonapronomini *sinun* (VISK 2008 § 713) viittaa merenneitoon. Konditionaalimuoto *olisi* vahvistaa verbejä *pitänyt* ja *odottaa*. Verbi *pitää* on useita modaalisia nesessiivisiä merkityksiä, joten valitsin sopivimman tähän esimerkkiin. Kuvaan verbiä termein 'yksipersonaisesti pakosta, välttämättömyydestä tms., täytyä' (Nurmi 1998 s.v. *pitää*). *Odottaa*

verbillä tarkoitan puolestaan ’olla edelleen samassa tilassa jonkin asian suhteen, kunnes se tapahtuu’ (Nurmi 1998 s.v. *odottaa*). Aikadiskurssi synnyttää mielikuvan siitä, että päätöksentekoon on vain hetki aikaa. Merinoita käyttää valtaa kertomalla Pienelle merenneidolle hallitsevansa aikaa. Tämä luo merenneidon ja merinoidan välille arvohierarkisen valtasuhteen vuorovaikutustilanteessa. Merinoita on ylemmässä asemassa, koska hän pystyy vaikuttamaan merenneidon elämään.

- (13) ”*Mutta ei niin ikinä tapahdu! Ei kukaan ihminen halua kalanpyrstöistä vai-
moa!*” (Andersen 1837: 14)
- (14) ”*Olet tullut ihan oikeaan aikaan! Huomenna auringon noustessa en olisi
enää pystynyt auttamaan sinua, vaan sinun olisi pitänyt odottaa tasan vuosi
eteenpäin.*” (Andersen 1837: 17)

3.1.3. Tunnetiladiskurssi

Kolmas diskurssi on nimeltään tunnetiladiskurssi. Tunnetila tarkoittaa ’mielialaa’, ’tunnelmaa’, ’mieltä’ ja ’tuulta’ (Nurmi 1998 s.v. *tunnetila*). Kuvaukseen viitaten keskeistä on, että diskurssin aktivoi satuhahmojen kokemat tunnetilat heidän keskinäisissä vuorovaikutussuhteissaan ja sadun eri tapahtumaympäristöissä. Diskurssintutkimuksen tarkoitus on tutkia, miten ihmiset käyttävät kieltä eri vuorovaikutustilanteissa ja miten niissä näkyy erilaiset kokemukset ja tulkinnat (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 211). Sosiaalinen todellisuus rakentuu kussakin tilanteessa sen mukaiseksi, millaisia tunteita Pieni merenneito kokee sillä hetkellä. Tunteilla on valtaa, koska ne ohjaavat hahmojen valintoja ja toimintatapoja.

Tunnetiladiskurssissa tunneverbis ovat keskeisiä diskurssin aktivoinnin kannalta. Tunne- ja tuntemusverbis edellyttävät elollista, aistimiskykyistä kokijaa, yleensä ihmistä. Ne voidaan jakaa tunnetta ja ruumiillista tuntemusta tarkoittaviin (VISK 2008 § 465). Hyvä esimerkki tunneverbistä on statiivinen tunneverbi *rakastaa* (VISK 2008 § 466). *Rakastaa*-verbi tarkoittaa ’tuntea syvää mieltymystä jhk, pitää jstak hyvin paljon’ (KS 2021 s.v. *rakastaa*). Tämä tulee esille esimerkeissä (15), (16), (17) ja (18).

- (15) *Muutoin hän oli kaikin puolin ihailtava olento, varsinkin siksi että hän rakasti
syvästi lapsenlapsiaan, pieniä meriprinsessoja.* (Andersen 1837: 4)
- (16) *Pieni merenneito alkoi rakastaa ihmisiä yhä enemmän.* (Andersen 1837: 13)

- (17) ”*Tahdot että tuo prinssi **rakastuisi** sinuun, niin että saisit kuolemattoman sielun!*” (Andersen 1837: 17)
- (18) ”*Varmasti sinä iloitset minun onnestani, eihän kukaan **rakasta** minua nii kuin sinä.*” (Andersen 1837: 24)

Tärkeä huomio on, että jokaisessa esimerkissä (15) – (18) *rakastaa*-verbi esiintyy eri aikamuodoissa. Se luo näin erilaiset representaatiot jokaisesta tilanteesta. Esimerkissä (15) isoäidin rakkautta kuvataan imperfektimuodossa (VISK 2008 § 1530). Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hänen rakkautensa olisi jossain vaiheessa loppunut. Sen sijaan imperfektimuoto kuvaa jatkuvaa rakkautta, jota hän kokee lapsenlapsiaan kohtaan. Syntyy mielikuva äärettömästä ja positiivisesta tunnetilasta. Esimerkissä (16) puolestaan merenneito alkaa rakastamaan ihmisiä. Tässä puhutaan futurista (VISK 2008 § 1550), eli hän ei ole aikaisemmin rakastanut heitä. Konditionaalimuoto *-isi-* (4), (14) nousee taas keskeiseksi esimerkissä (17). Se kuvaa toivetta, joka merenneidolla on. Tässä syntyy representaatio siitä, että hän toivoo prinssin rakastuvan itseensä, vaikka siitä ei ole täyttä varmuutta. Esimerkissä (18) prinssi puolestaan suoraan toteaa tai olettaa merenneidon rakastavan häntä juuri nyt. Kyseessä on puhehetken preesens. Tällöin puhehetki, viittaushetki ja tilanteen tapahtuma-aika ovat samanaikaisia (VISK 2008 § 1528).

Tunnetiladiskurssissa korostuu Pienen merenneidon rakkaus prinssiä kohtaan. Mielikuva, jonka hän on luonut prinssistä, saa hänet kokemaan erilaisia tunteita. Tunteiden takia merenneito on valmis tekemään suuria uhrauksia prinssin hyväksi. Merenneito asettaa mielessään prinssin arvojärjestyksessä yläpuolelleen. Prinssin asemalla näin on valtaa, koska se vaikuttaa prinsessan toimintaan ja tunne-elämään (19), (20), (21), (22), (23).

- (19) *Joskus hän kuuli merimiesten ihailien juttelevan nuoresta prinssistään. Se **teki hänet onnelliseksi**, olihan hän pelastanut prinssin henkiin.* (Andersen 1837: 13)
- (20) *Hän ei saanut prinssiä **mielestään**, ei voinut sammuttaa ikuisen sielun ikäväänsä.* (Andersen 1837: 15)
- (21) *Pieni merenneito **kavahti kauhusta** taaksepäin. Mutta samassa hän muisti taas prinssin ja ihmissielun, jota hän niin hartaasti kaipasi itselleen, ja **rohkeus palasi**.* (Andersen 1837: 16)
- (22) *Poika otti häntä kädestä ja johdatti hänet linnaansa. Jokainen askel vihlaisti tuskallisesti, aivan niin kuin noita oli ennustanut, mutta hän **kärsi sen ilomielin**.* (Andersen 1837: 20)
- (23) *”Ja nyt minä olen hänen rinnallaan. Minä tahdon pitää huolta hänestä, **uhrata** elämäni hänen hyväkseen.”* (Andersen 1837: 22)

Prinsessan sosiaalinen todellisuus rakentuu aina erilaiseksi jokaisen esimerkin (19) – (23) kohdalla. Esimerkissä (19) hänen mielensä täyttää onni, kun hän kuulee, miten ihailevasti merimiehet puhuvat prinssistä. *Teki*-verbi tarkoittaa 'saa aikaan' (KS 2021 s.v. *tehdä*). Sitä vahvistaa persoonamuoto *hänet* (VISK 2008 § 713) sekä adjektiivi *onnelliseksi*, jota kuvataan sanoilla 'onnea tunteva', 'iloinen', 'tyytyväinen' ja 'onnen täyttämä' (Nurmi 1998 s.v. *onnellinen*). Vaikka hänen ensikohtaamisensa prinssin kanssa kesti vain lyhyen hetken, se oli tarpeeksi tekemään hänet onnelliseksi rakkaansa puolesta. Prinsessan todellisuus on siis positiivinen.

Esimerkissä (20) sosiaalinen todellisuus muuttuu kaipaukseksi, jota merenneito tuntee. Diskurssin aktivoi kieltomuoto *ei saanut mielestään*, josta syntyy mielikuva rauhattomasta mielentilasta. Keskeistä on kieltomuodon mahdollistava kieltoverbi *ei* (13), (14) ja verbi *saanut*. *Saada* kuvataan 'tapahtumana, jossa jokin tai jotakin siirtyy jonkun tai jonkin omistukseen, yhteyteen, haltuun, käyttöön' (Nurmi 1998 s.v. *saada*). Verbi *ei* tässä yhteydessä tarkoittaa fyysistä toimintaa, vaan sillä kuvataan Pienen merenneidon henkistä olotilaa. *Mielestään* on 'ihmisen sisäinen, henkinen olemus, jossa ajatukset, tunteet ja tietoisuus ilmenevät' (KS 2021 s.v. *mieli*), jolla kuvataan merenneidon ajatusmaailmaa. Sana vahvistaa kieltomuotoa *ei saanut*. Toinen ilmaisu, joka diskurssin aktivoi, on kuvaus *ei voinut sammuttaa ikuisen sielun ikäväänsä*. Tässäkin keskeistä on kieltoverbi *ei* ja verbi *voinut* 'kyetä', 'pystyä', 'saattaa' (KS 2021 s.v. *voida*). Verbi *sammuttaa* tarkoittaa 'saattaa sammumaan' (KS 2021 s.v. *sammuttaa*). Myöskään *sammuttaa* ei tässä yhteydessä tarkoita fyysistä toimintaa vaan sillä kuvataan merenneidon loputonta kaipausta. Tästä syntyy metafora. Mielenkiintoinen havainto on kuvaus *ikuisen sielun ikäväänsä*, jossa merenneidon sosiaalinen todellisuus on sekä ajallisesti määriteltyä että mentaalista toimintaa. *Ikävää* kuvataan sanoilla 'kaipaus', 'kaiho', 'haikea olo' (KS 2021 s.v. *ikävä*). *Ikuinen* on ajanmäärite (12), joten esimerkin (20) voi myös laskea kuuluvaksi aikadiskurssiin.

Pieni merenneito on valmis tekemään mitä tahansa päästäkseen prinssin luo ihmisten maailmaan. Esimerkissä (21) hänen kokee sekä voimakasta pelkoa että päättäväisyyttä. Hänen sosiaalinen todellisuutensa on siis yhdistelmä näitä molempia tunteita. Diskurssin aktivoi ensin ilmaisu *kavahti kauhusta*, jossa kuvataan negatiivisia tunteita aiheuttavaa toimintaa. Kielitoimiston sanakirjassa verbiä *kavahtaa* on kuvailtu sanoilla 'hypähtää', 'ponnahtaa pelosta' tai 'säikähdyksestä' (KS 2021 s.v. *kavahtaa*). Verbi siis

luo representaation erittäin voimakkaasta fyysisestä pelosta, jota merenneito kokee. Mie-likuvan korostamiseksi *kavahtaa* saa vielä vahvistuksen tunnetilasta *kauhu*, jota kuvataan 'hyvin voimakkaaksi kärsimyksen tunteeksi, joka johtuu pelästymisestä tai järkyttymisestä' (Nurmi 1998 s.v. *kauhu*). Diskurssin aktivoi myös rohkeuden tunne ilmaisussa *rohkeus palasi*, jonka merenneito saa, kun hän ajattelee palkintoa, joka odottaisi häntä. Rohkeutta kuvataan sanoilla 'pelottomuus' tai 'uskallus' (Nurmi 1998 s.v. *rohkeus*). Verbi *palasi* tarkoittaa 'tulla t. mennä takaisin entiseen paikkaan, lähtökohtaan tms.' (KS 2021 s.v. *palata*). Kyseinen verbi saa vahvistuksen positiivisuutta kuvaavasta adjektiivista eli rohkeudesta. Pienen merenneidon sosiaalinen todellisuus on aluksi pelottava, mutta se muuttuu positiivisemmaksi hänen urheutensa ansiosta.

Vaikka merenneito muuttuu ihmiseksi, hän joutuu silti maksamaan muodonmuutoksestaan kalliin hinnan (22). Hän on uhrannut alkuperäisen ulkomuotonsa ollakseen prinssin kanssa, mutta hänen jalkoihinsa sattuu. Fyysinen kipu on todella tuskallista, mutta hän *ilomielin kärsii* sen. Diskurssin aktivoi tunneverbi *kärsi*, jonka merkitys on 'joutua kokemaan voimakasta ruumiillista tai henkistä tuskaa' (Nurmi 1998 s.v. *kärsiä*). Pieni merenneito kokee tässä tapauksessa sekä fyysistä että henkistä tuskaa. Hänen sosiaalinen todellisuutensa rakentuu näin sekä positiiviseksi että negatiiviseksi. Verbiä vahvistaa demonstratiivipronomini *sen* (VISK 2008 § 720). Positiivisuutta verbille tuo vahvistusta antava instruktiivimuoto adverbialista *ilomielin* (VISK 2008 § 1223), joka kertoo, että merenneitoa kipu ei haittaa lainkaan, vaikka sillä onkin valtaa häneen.

Esimerkissä (23) merenneito selkeästi asettaa jälleen prinssin arvohierarkiassa yläpuolelle. Hänen rakkautensa prinssiä kohtaan on niin suuri, että se synnyttää hänessä hoivavietin. Diskurssin aktivoi verbi *uhrata*, joka tarkoittaa 'antaa', 'käyttää', 'panna likoon' (Nurmi 1998 s.v. *uhrata*). Pieni merenneito on valmis antamaan koko elämänsä prinssille, jota hän pitää korkea-arvoisempana kuin itseään. Kukaan ei pyydä häntä tekemään niin. Rakkautentunne kuitenkin hallitsee prinsessan mieltä ja saa hänet toimimaan epäitsekästä. Raukkaudella on näin valtaa.

3.2. Ruma ankanpoikanen

Toinen käsittelemäni satu on *Ruma ankanpoikanen*. Kuten *Pienessä merenneidossa*, myös tässä sadussa keskeistä ovat tapahtumapaikat ja ajan kuluminen juonessa. *Rumassa ankanpoikasessa* sadun miljöötä ei ole kuitenkaan kuvattu yhtä tarkasti, vaan kerronta tapahtuu yksinkertaisempaa kieltä käyttäen. Tämä näkyy siinä, että sadussa ei esiinny yhtä paljon kuvailevia adjektiiveja ja verbejä kuin *Pienessä merenneidossa*.

Kerroin kriittistä diskurssianalyysiä käsittelevässä luvussa, että kielenkäyttöön vaikuttavat normit, arvot ja rutiinit (Pietikäinen & Mäntynen 2019:14). *Rumassa ankanpoikasessa* etenkin arvot ja normit nousevat käsitteinä keskeisiksi. Sanalle *arvo* on monta merkitystä, joten en listaa niitä kaikkia tähän. Tutkimukseni kannalta keskeisin kuvaus kyseiselle sanalle on 'se minkä perusteella jtk pidetään merkityksellisenä, hyvänä, arvokkaana' (KS 2021 s.v. *arvo*). *Normi* puolestaan määritellään sanoilla 'sääntö', 'ohje' ja 'malli' (KS 2021 s.v. *normi*).

Normit ja arvot vaikuttavat vahvasti Ruman ankanpoikasen minäkuvaan ja siihen, millaiseksi sen sosiaalinen todellisuus rakentuu kussakin tilanteessa. Hahmojen välinen arvohierarkia ja niiden asenteet Rumaa ankanpoikasta kohtaan luovat erilaisia valtasuhteita, joita lähden tarkastelemaan.

3.2.1. Onnellisuusdiskurssi

Nostan onnellisuusdiskurssin ensimmäiseksi sadussa aktivoituvaksi diskurssiksi. Onnellisuuden merkityksen esittelin jo *Pienen merenneidon* tunnetiladiskurssissa (19). Nimesin onnellisuusdiskurssin siksi, että onnellisuus on sadussa keskeinen tunne saaden diskurssin aktivoitumaan. En tässä yhteydessä tarkoita vain yleistä kuvausta, jossa jokin elollinen olio tulee onnelliseksi tietyissä tilanteissa. Lähden kuitenkin liikkeelle tarkastelemalla satuhahmojen hetkiä, joissa ne tulevat onnelliseksi (24), (25), (26).

- (24) *Muista ankoista oli hauskeempaa uiskennella kanavissa kuin pistäytyä rupa-telemassa sen kanssa.* (Andersen 1843: 9)

- (25) *Poikaset räpistelivät ulos kuoristaan ja kurkkivat joka puolelle vihreiden lehtien alla, ja emo antoi niiden **katsella mielin määrin**, sillä vihreä tekee hyvää silmille.* (Andersen 1843: 10)
- (26) *Mutta katsopa noita toisia, **noin sieviä** poikasia **en ole ikinä nähnyt!*** (Andersen 1843: 11)

Esimerkissä (24) ankaemo on hautonut munia jo pitkään. Muut ankat eivät kuitenkaan kiinnitä huomiota siihen, vaan ne uivat mieluummin kanavissa. Ankat tulevat siis onnelliseksi, kun saavat viettää aikaa niille mieluisten asioiden parissa. Sosiaalinen todellisuus rakentuu positiiviseksi. Diskurssin aktivoi komparatiivimuoto (6), (11) *oli haus Kempaa uiskennella*. Oli-verbi ja adjektiivi *haus Kempaa* 'ilahduttava', 'hupaisa', 'mukava', 'lystikäs', 'kiva' (Nurmi 1998 s.v. *hauska*) vahvistavat verbiä *uiskennella*, joka luo mielikuvan siitä, että ankat nauttivat rennosta polskuttelusta. Onnellisuuden valta näkyy siinä, että toiset ankat nauttivat elämästä ankaemon kyllästymisen kustannuksella.

Kun poikaset lopulta kuoriutuvat, ankaemo on siitä mielissään (25). Se ei ole pelkästään onnellinen itsensä vuoksi. Se on onnellinen myös siitä, että poikaset ovat jo heti uteliaita kaikesta näkemästään. Verbi *katsella* kuvaa poikasten uteliasta suhtautumista maailmaan ja se saa aikaan representaation rennosta tekemisestä. Jos verbi olisi perusmuodossa *katsoa*, mielikuva ei olisi yhtä kevyt. Vahvistusta verbille antaa adverbi *mielin määrin*, joka tarkoittaa 'niin paljon kuin miellyttää' (KS 2021 s.v. *mielin määrin*).

Poikaset ovat myös kauniita (26). Se lisää onnellisuudentunnetta emossa, sillä se on saanut aikaan jotain esteettisesti kestävä. Sosiaalinen todellisuus on iloinen ja emoa tyydyttävä. Tämän mielikuvan luo demonstratiiviadverbi *noin* (VISK 2008 § 675) yhdessä adjektiivin *sievää* (7) sekä kieltomuodon *en ole ikinä nähnyt* kanssa. Esimerkki (26) voidaan luokitella myös kuuluvaksi kauneusdiskurssiin, sillä se sisältää siihen liittyviä elementtejä. Tällä tarkoitan poikasten suloisuutta.

Onnellisuus näkyy sadussa myös satuhahmojen välisessä arvojärjestyksessä. Kun ankanpoikanen näkee joutsenet ensimmäistä kertaa, se kokee onnellisuutta ei niinkään itsensä vuoksi vaan siksi, että on saanut todistaa niin satumaista näkyä. Se kokee olevansa etuoikeutettu näkyyn, vaikka pitää itseään arvohierarkiassa joutsenten alapuolella (27) ja (28).

- (27) *Eräänä iltana **auringonlaskun aikaan** pensaista tuli esiin kokonainen parvi suuria lintuja. Ankanpoika **ei ollut koskaan nähnyt** mitään niin **kaunista**.*

- (Andersen 1843: 32)
 (28) *Sitten ne levittivät mahtavat siipensä ja lensivät kauas etelään, lämpimiin maihin, missä meri lainehtii talvellakin avoimena.* (Andersen 1843: 33)

Auringonlasku on yleensä positiivisuutta herättävä ilmiö. Kun ankanpoikanen näkee joutsenet lammella *auringonlaskun aikaan*, se luo mielikuvan kauniista hetkestä. Diskurssin aktivoi kieltomuoto *ei ollut koskaan nähnyt*, josta nostan esiin ensin adverbien *koskaan*. Se kuvaa, että ankanpoikanen ei ollut ikinä ennen nähnyt joutsenten kaltaista kauneutta. Kieltoimuoto *ei ollut koskaan nähnyt* saa vahvistusta adjektiivista *kaunist* eli 'ulkoisilta ominaisuuksiltaan (sopusuhtaisen, sopusointuisen) miellyttävä, viehättävä, esteettinen' (KS 2021 s.v. *kaunis*). Koska kuvaus *auringonlaskun aikaan* sisältää sekä aikaan että kauneuteen liittyvät sanat, esimerkin (27) voi sisällyttää myös osaksi sekä kauneusdiskurssia että aikadiskurssia.

Ankanpoikanen saa kokea onnea nähdessään upeat joutsenet. Onnellisuutta esimerkissä (28) lisää se, että joutsenet voivat lentää etelään, eikä niiden tarvitse jäädä kylmän talven armoille. Onnellisuusdiskurssin aktivoi verbi *lensivät*, ja sille vahvistusta antavat suuntaa merkitsevä adverbi *kauas* (VISK 2008 § 396) ja adjektiivi *lämpimiin*. Adjektiivi *lämpimiin* viittaa siihen, että joutsenet pääsevät nauttimaan ympäri vuoden avoimena siintävästä merestä. Se luo näin ankanpojalle miellyttävän representaation joutsenten päämäärästä. Poikanen kokee empatiaa lintuja kohtaan.

3.2.2. Aikadiskurssi

Aika on *Pienen merenneidon* tavoin keskeinen osa *Ruman ankanpoikasen* juonta. Tarina alkaa kesästä ja päättyy seuraavaan kevääseen. Välissä ovat pitkä syksy ja talvi, jotka kuvaavat kurjuutta ja yksinäisyyttä. Kevät ja kesä sen sijaan kuvataan iloisina vuodenaikoina, jolloin koko maailma herää eloon. Vuodenajoilla ja niiden kulumisella on tärkeä rooli ankanpoikasen elämässä. Ne vaikuttavat sen sosiaaliseen todellisuuteen ja siihen, kuinka kauan sen pitää kärsiä ja kohdata vastoinkäymisiä.

Jo ennen ankanpoikasen kuoriturmista aika ottaa vallan sen elämässä. Ankaemo hautoo munia, vaikka ne eivät tahdo kuoriutua. Se tekee hautomisesta pitkästyttävää (29). Kun muut poikaset sitten kuoriutuvat, Ruma ankanpoikanen pysyy edelleen munassa (30).

- (29) *Se oli jo kyllästynyt koko puuhaan, kun **poikasia ei alkanut kuulua** ja vieraitakin **kävi harvoin**.* (Andersen 1843: 9)
- (30) — *Ei, kaikkein suurimmassa munassa **ei ole vielä säröäkään! Kuinkahan kauan se kestää**, olen jo lopen kyllästynyt tähän touhuun!* (Andersen 1843: 10)

Aikadiskurssin aktivoi esimerkissä (29) ensin verbiketju *ei alkanut kuulua*. Verbiketjua kuvataan termein ”verbiketjussa infinitiivi liittyy modaaliseen tai muuhun abstraktiin verbiin ja muodostaa sen kanssa kaksi- tai useampiverbisen predikaatin” (VISK 2008 § 496). Tässä verbiketju *ei alkanut kuulua* kuvaa sitä, että *poikaset* ovat kuoriutumaisillaan, mutta niin ei kuitenkaan ole tapahtunut. *Kuulua*-verbi kuvaa tässä ajan kulkua, vaikka se voi tarkoittaa myös ’kuulla konkreettisia ääniä’ (Nurmi 1998 s.v. *kuulua*). *Alkanut* kuvaa myös aikaa, joka tarkoittaa tyypillisesti ’alkua’, ’ryhtyä’, ’aloittaa’ (Nurmi 1998 s.v. *alkaa*). Koska *poikaset* eivät kuoriudu, ja aikaa kuluu, ankaemion sosiaalinen todellisuus muuttuu pitkästyttäväksi, koska se ei voi nopeuttaa kuoriutumisprosessia. Tämän mielikuvan luo *alkanut*-verbin *-nUt* partisiipin päätte (VISK 2008 § 16). Lisäksi esimerkkilauseesta otetaan esille kohta *kävi harvoin*, jossa *käydä*-verbin parina on ajanmäärite *harvoin*. *Harvoin* tarkoittaa sitä, että ankaemion luona kävi vieraita ainoastaan ’silloin tällöin’ (Nurmi 1998 s.v. *harvoin*).

Ankanpoikasen muna jää viimeiseksi haudottavaksi (30). Ankaemo ei haluaisi enää jatkaa hautomista, mutta sillä ei ole vaihtoehtoa. Diskurssin aktivoi kieltomuoto *ei ole vielä*, joka kuvaa sitä, että kuoriutuminen ei ole munassa edes alkanut. *Ei*-kieltoverbin (13), (14), (20) ja *ole*-verbin kanssa esiintyvä *vielä* on tässä keskeisessä verbiä vahvistavassa roolissa, joka tarkoittaa ’yhä, edelleen’ (Nurmi 1998 s.v. *vielä*). Tästä voidaan päätellä, että ankaemo ei tiedä, kuinka kauan aikaa vielä kuluu munan kuoriutumiseen. Ankaemo arvelee *kuinkahan kauan se kestää*, koska sitä kyllästyttää. Tämä on toinen diskurssin aktivoiva kohta, jossa *kuinka*-kysymyksen erotetaan liitepartikkelin päätte *-han* (VISK 2008 § 137). Se luo mielikuvan siitä, että ankaemo arvelee prosessin pituutta, mutta ei ole siitä varma. Tätä vahvistaa *n*-loppuinen adverbi *kauan* (VISK 2008 § 389). *Se*-pronomini (22) viittaa kuoriutumisen pituuteen ja täsmentää, että kuoriutuminen on tekemisen kohde. *Kestää*-verbi vahvistaa mielikuvaa ankaemion arvailusta entisestään. *Kestää* tarkoittaa ajallista jatkumoa (Nurmi 1998 s.v. *kestää*). Se jättää tarkan ajankohdan tulkinnanvaraiseksi. Aikaa ei voi aina ennustaa tai tietää. Sillä on suuri valta ankaemion

tekemisiin ja valintoihin, mutta myös ankanpoikaseen, koska se ei pääse vielä ulos munasta.

Kesä kuluvana vuodenaikana on keskeinen osa *Ruman ankanpoikasen* tarinaa. Koska ankanpoikasen elämä alkaa kesällä, jolloin maailma on kauneimmillaan, se luo positiivisen lähtökohdan poikasen elämälle. Jos tarina alkaisi esimerkiksi syksystä tai talvesta, ensimmäiset representaatiot ankanpojan alkutaipaleesta eivät olisi yhtä positiivisia. Tämä tuo esiin sen, miten ajalla on valtaa. Vuodenaikojen tai niiden vaihtumiseen ei voi vaikuttaa. *Oli*-verbi ja *kesä* kuvaavat esimerkissä (31) aikaa. Tarkoitus on saada aikaan juuri positiivinen mielikuva kesän avulla. Tähän sopii uhkauksen ja uhittelun imperfekti, jolla halutaan tietyissä tapauksissa korostaa lauseen voimakkaampaa merkitystä (Yli-Vakkuri 1986: 172). Vaikka esimerkissä (31) ei olekaan kyseessä uhkaus tai uhittelu, imperfektiytyypin selitys sopii kuvamaan kesän tärkeyttä sadussa.

(31) *Maalla oli suloista ja kaunista! Oli kesä.* (Andersen 1843: 6)

Kun ankanpoikanen häädetään maatilalta muiden eläinten toimesta, tulee syksy. Syksy kuvaa sadussa ankeutta ja sitä, että kärsimykset ovat vasta edessä (32).

(32) *Syksy saapui. Lehdet metsässä muuttuivat keltaisiksi ja ruskeiksi, ja tuuli tanssitti niitä ympäriinsä. Ilma kävi kalseaksi, pilvet riippuivat raskaina rakeitten ja lumihiutaleiden painosta, ja pensasaidan alastomilla oksilla korpit raakkuivat: ”Kraa, kraa!”* (Andersen 1843: 31)

(33) *Ihan puistattaa, kun sitä ajatteleekin! Poloinen ankanpoika ei totisesti ollut onnellinen.* (Andersen 1843: 31)

Syksyä kuvaava esimerkki (32) luo erittäin onnetoman ja surullisen mielikuvan ankanpoikasen sosiaalisesta todellisuudesta. Toisin kuin kesällä, luonto ei kuki, ja vuodenajan kuvaamisessa käytetään enemmän negatiivisia mielikuvia herättäviä verbejä ja adjektiiveja. Ilmaa kuvatessa käytetään ilmaisua *kävi kalseaksi*, jossa verbi *kävi* saa vahvistusta ’koleutta’ ja ’viileyttä’ tarkoittavasta adjektiivista *kalsea* (Nurmi 1998 s.v. *kalsea*). Pilvet *riippuvat raskaina*, joka vahvistaa mielikuvaa kamalasta säästä. *Riippua*-verbille löytyy useampi merkitys, mutta viitataan sillä tässä pilvien asentoon (KS 2021 s.v. *riippua*). *Raskas*-adjektiivi luo pilvistä entistä synkemmän mielikuvan ja mahdollisuuden siitä, että kohta sataa. Kyseistä adjektiivia kuvataan sanoilla ’ankara’, ’kova’, ’vaikea’, ’rasittava’ (KS 2021 s.v. *raskas*). Kiintoisa adjektiivi on *alastomilla*, sillä sitä käytetään tässä

kuvaamaan pensaita ilman lehtiä. Se määritelläänkin 'lehdettömäksi' tai 'puuttomaksi' (KS 2021 s.v. *alaston*). Korpit puolestaan *raakkuivat*. Se on yleinen kuvaus varislintujen ääntelystä (Nurmi 1998 s.v. *raakkuu*). Verbistä syntyy mielikuva epämiellyttävistä äänistä, joita ankanpoikanen kuulee kävellessään metsässä.

Esimerkissä (33) verbillä *puistattaa* sadun kertoja tuo oman mielipiteensä ilmi, että syksy on kamalaa aikaa. Perustelen tätä esimerkin kielenkäytöllä. *Puistattaa* tarkoittaa 'luoda väristyksiä' (Nurmi 1998 s.v. *puistattaa*). Ankanpoikasta kuvataan *poloiseksi* eli 'säälittäväksi, surkuteltavaksi olenoksi (KS 2021 s.v. *poloinen*), joka *ei totisesti ollut onnellinen*. *Ei ollut* -kieltomuodon ja *onnellinen*-adjektiivin (19) kanssa esiintyvä *-sti* päätteinen adverbi (VISK 2008 § 62) *totisesti* korostaa sen onnetonta olemusta.

Aika ei ole armollinen ankanpoikaselle, kun syksy muuttuu hiljalleen talveksi (34) ja (35). Sen vastoinkäymiset jatkuvat edelleen, koska se joutuu yhä etsimään paikkaansa maailmassa. Ankanpoikasen maailma muuttuu entistä onnettomammaksi. Näyttää siltä, ettei sille ole luvassa helpotusta.

- (34) *Sitten tuli kylmä, ankara talvi. Ankanpoijan täytyi uida koko ajan estääkseen vettä jäätymästä kokonaan.* (Andersen 1843: 35)
- (35) *Olisi liian surullista kertoa kaikista kärsimyksistä, joita se joutui kestämään pitkän talven aikana.* (Andersen 1843: 38)

Talvea kuvataan samalla tavalla kuin syksyä. Se on *kylmä* eli 'lämpötilaltaan alhainen' (KS 2021 s.v. *kylmä*) ja *ankara* eli 'julma', 'kova', 'säälimätön' (Nurmi 1998 s.v. *ankara*) (34), ja sen läpi ankanpoikasen on vain selvittävä. Koska se ei voi vaikuttaa taaskaan ajan kulkuun, se joutuu hyväksymään tosiasiat. Talvi asettuu ankanpoikasen yläpuolelle valtasuhteessa. Vaikka talvi ei olekaan elollinen olento, se käyttää silti valtaa poikaseen. Vuodenaika *tuli*, joka kuvaa tässä sitä, että aika kuluu poikasen ponnisteluista huolimatta. Se joutuu tekemään parhaansa *estääkseen* eli torjumaan jonkin tapahtuvan (Nurmi 1998 s.v. *estää*). Tässä tapauksessa siis välttää lammen muuttumisen jääksi (Nurmi 1998 s.v. *jäätyä*). Se on tehokas keino kuvaamaan talviajan kurjuutta poikasen näkökulmasta.

On selvää, että ankanpoikanen ei pääse helpolla koko pitkän talven aikana. Esimerkissä (35) kertoja ilmaisee jälleen oman kantansa siitä, mitä hän ajattelee poikasesta tuntuvan. Tämäkin luo valtasuhteen, jossa kertoja asettuu ankanpoikasen yläpuolelle määrittämällä,

että poikanen koki vaikeita asioita talven ajan. Aikadiskurssin aktivoi ensin konditionaalimuoto *olisi* (4), (14), (17), jolla saadaan aikaan mielikuva siitä, että kaikkia kärsimyksiä ei ole syytä kertoa. Lisävahvistusta verbistä syntyvälle representaatiolle antaa *n*-loppuinen adverbi *liian* (VISK 2008 § 389). Kun tarkastellaan vielä mukana esiintyvää adjektiivia *surullista* ja verbiä *kertoa*, ei jää epäselväksi se, että ankanpojan kokemista vastoinkäymisistä on parempi vaieta. *Surullinen* on tunne, joka aiheuttaa usein apeutta tai murheellisuutta (Nurmi 1998 s.v. *surullinen*). *Kertoa* puolestaan määritellään sanoin 'kuvaus kirjallisesti tai suullisesti havainnoinnillisella tavalla' (Nurmi 1998 s.v. *kertoa*). Tämä kuvaus sopii siihen, että sadun kertoja kuvailee kirjallisesti sitä, mitä ankanpoikasen elämässä tapahtuu. Näin hän saa vallan päättää, mitä poikasen etenemisestä kertoo. Diskurssin aktivoi vielä kohta *joutui kestämään pitkän* talven aikana, jossa ajalla on jälleen keskeinen rooli. Siinä korostetaan talven pituutta, ja verbi *joutui* kuvaa ankanpoikasen 'väistämätöntä pakkoa' kohdata esteet (KS 2021 s.v. *joutua*). *Kestämään* kuvaa kärsimyksen astetta, jossa ankanpoikanen 'saa osansa' (KS 2021 s.v. *kestää*) maailman julmuudesta. *Pitkän*-verbillä tarkoitan fyysisen pituuden sijaan ajan kestoa, jota ei määritellä tarkalleen, mutta siitä syntyy silti mielikuva 'kauan jatkuvana' ajanjaksona (KS 2021 s.v. *pitkä*).

Vuodenaikojen vaihtumisella on kuitenkin onnellinen loppu, kun kevät koittaa. Ankanpoikasen vastoinkäymiset ovat vihdoinkin ohi (36).

(36) ***Mutta eräänä päivänä aurinko alkoi taas lämmittää suloisesti. Kevät oli tullut!*** (Andersen 1843: 38)

Ilmaisussa *Mutta eräänä* näkyy jälleen ajan valta (36). Tarkkaa aikaa ei ole mahdollista päätellä. Kevät koittaa, kun on sen aika. Rinnastuskonjunktio *mutta* (VISK 2008 § 817) yhdessä kvanttoripronomini *erään* (VISK 2008 § 103) kanssa tekevät tämän mahdolliseksi. *Alkaa*-verbi saa vahvistuksen adverbista *taas* ja verbistä *lämmittää*, jotka luovat mielikuvan kevään ensimmäisistä auringonsäteistä. Diskurssin aktivoivat edellä mainittujen tekijöiden lisäksi toteamus *tulla*-verbin pluskvamperfektimuoto *oli tullut*. Ankanpoikasen sosiaalinen todellisuus on nyt iloinen, koska aika on vihdoinkin sitä kohtaan armollinen ja käyttää valtasuhdetta positiivisesti.

3.2.3. Kielteinen minäkuva -diskurssi

Kolmas nimeämäni diskurssi on kielteinen minäkuva -diskurssi. Valintani perustuu siihen, että Rumaa ankanpoikasta pidetään sadussa hylkiönä ja kummajaisena, jota toiset eläimet kiusaavat ja alistavat. Se alkaa lopulta itseäkin uskoa toisten mielipiteisiin omasta ulkonäöstään, ja sen identiteetti rakentuu niiden mukaan. Adjektiivi *ruma* liitetään osaksi poikasen nimeä jo siitä hetkestä lähtien, kun se kuoriutuu. Se kuvaa ankanpoikasen ulkomuotoa hyvin, koska *ruma* viittaa yleensä ulkoiseen olemukseen sanoilla 'epämiellyttävä', 'vastenmielinen', 'pahannäköinen' tai 'epäesteettinen' (KS 2021 s.v. *ruma*).

Tässä diskurssissa nousevat vahvasti esiin arvot ja normit. Muiden eläinten arvot ovat fyysisessä ulkomuodossa, koska ne sanovat ankanpoikasta rumaksi jatkuvasti ja pilkkaavat sen olemusta. Ne asettavat itsensä arvoasteikossa ankanpoikasen yläpuolelle, koska pitävät itseään parempina ja arvokkaampina. Tästä syntyy valtasuhde, joka perustuu hahmojen väliseen hierarkiaan. Maatilalla ja sadun muissa tapahtumaympäristöissä vallitsevat opitut normit, jotka määrittävät eläinten asenteita toisiaan kohtaan. Jos hahmoista yksi on julma, muut seuraavat helposti sen esimerkkiä, ja normit siirtyvät näin hahmolta toiselle.

On huomioitavaa, että diskurssi perustuu eläinmaailmassa tapahtuvaan vallankäyttöön hahmojen keskuudessa. On mielenkiintoinen kysymys, voiko eläimellä olla minäkuva tai identiteettiä lainkaan, koska ne eivät ole ihmisiä. Anne Heinonen sivuaa pro gradussaan *Eriarvoiset eläimet: Ihminen, kone ja eläin – Eläindiskurssit ja spesismi Aamulehdessä* (2004) ihmisen identiteettiä suhteessa eläimiin. Tutkielmassaan Heinonen uskoo, että ihmisen identiteetissä vallitsee oletus siitä, että ihmisenä ja eläimenä oleminen ovat eri asioita. Ihminen nähdään tässä arvoasteikossa eläintä ylempänä. Tähän viitaten voisi ajatella, että eläimet eivät identifioi itseään, eikä niillä ole olemassa syvempää käsitystä itsestään. Väitän kuitenkin, että *Rumassa ankanpoikasessa* hahmoilla on identiteetti, koska ne toimivat ja ajattelevat sadussa ihmisen kaltaisesti. Tässä on siis kyseessä personifikaatiometafora. *Personifikaatio* tarkoittaa 'personoitumista' (KS 2021 s.v. *personifikaatio*). *Metafora* on puolestaan 'vertaukseen perustuva kielikuva' (KS 2021 s.v. *metafora*).

Ankanpoikasen asema määritellään vähäpätöiseksi jo sen kuoriutumisvaiheessa. Ankaemo valittaa eräälle vanhoista ankoista, että ei haluaisi enää hautoa munaa loppuun. Vanha anka arvelee, että kyseessä on kalkkunanmuna, ja kehottaa emoa luopumaan siitä. Ankanpoikasta ei siis nähdä kuoriutumisen arvoisena (37) ja (38).

- (37) — *Sano minun sanoneen, se on kalkkunanmuna. Noin minuakin kerran **puijattiin**, ja kyllä siitä poikasesta **oli harmia!*** (Andersen 1843: 11)
- (38) *Annapas, kun katson. **Usko pois**, kalkkunanmuna se on! **Anna sen olla** ja opeta toiset lapset uimaan.* (Andersen 1843: 11)

Ankkavanhus kertoo ankaemolle, että sitä *puijattiin* kerran samalla tavalla munan kanssa. Verbin synonyymejä ovat esimerkiksi 'petkuttaa', 'narrata' ja 'jymäyttää' (KS 2021 s.v. *puijata*). *Puijata* on sananvalintana mielenkiintoinen, sillä se luo mielikuvan keveästä kiusoittelusta eikä suorasta pahanteosta. Kyseinen verbi aktivoi diskurssin ensimmäisenä esimerkissä (37). Toisena diskurssin aktivoi huudahdus *oli harmia*, jossa aktivointi tapahtuu *oli*-verbin kanssa vahvistusta antavan sanan *harmia* kanssa, joka tarkoittaa tässä yhteydessä 'kiukunsekaista mielipahaa' (KS 2021 s.v. *harmi*). Vaikka ylimääräisten munien ujuttaminen toisten ankkujen pesiin olisi vain hupia, ankkavanhus ottaa sen kiusantekona, koska se vähättelee ankanpoikasen munaa.

Vanhus jatkaa vakuuttelua ankaemolle, että sen kannattaa tosissaan jättää muna sikseen ja keskittyä muihin poikasiin (38). Kielteisen minäkuva -diskurssin aktivoi käskyt *Usko pois* ja *Anna sen olla*. Ne saavat sosiaalisen todellisuuden näyttäytymään ankaemo ja munaa kohtaa vaativana, painostavana ja negatiivisena. Syntyy representaatio siitä, että ankaemo on typerä, koska se käyttää aikaa vähäpätöisen munan hautomiseen. Imperatiivimuotoinen verbi *usko* tarkoittaa esimerkiksi tottelemista (Nurmi 1998 s.v. *uskoa*). Kun sen kanssa otetaan huomioon vahvistusta antava adverbi *pois*, syntyy valtasuhde, jossa vanhempi anka asettuu viisaana ja jo saman munahuijauksen kokeneena ankaemon yläpuolelle. Ankkavanhus tehostaa kehotusta käskymuodon *anna*, joka tarkoittaa 'osoituksena uhmaamisesta tai myöntymisestä' (Nurmi 1998 s.v. *antaa*), demonstratiivipronominin *sen* (22), (30) ja *olla*-verbin avulla.

Kun poikanen lopulta kuoriutuu, se ei saa yhtä lämmintä vastaanottoa kuin ottosisarukensa (39). Siinä missä tavallisia poikasia kutsuttiin somiksi (26), ankaemo suorastaan jää sanattomaksi Ruman ankanpoikasen erinäköisyydestä.

- (39) *Lopultakin muna halkesi. — Pip, pip! poikanen sanoi ja kierähti ulos kuoresta. Se oli niin suuri ja ruma, että emo tuijotti sitä ihmeissään.* (Andersen 1843: 12)

Oli-verbi saa vahvistuksen kolmesta sanasta. Partikkelilla *niin* (VISK 2008 § 634) ja adjektiiveilla *suuri* ja *ruma* on vaikutus siihen, että verbi saa poikasen näyttämään suorastaan kamalalta muihin verrattuna. *Suuri* eli 'ulkonaisilta mitoiltaan isokokoinen' (KS 2021 s.v. *suuri*) tarkoittaa negatiivisella tavalla ankanpoikasen isoa kokoa. Verbi *tuijottaa* kuvaa ankaemon herkeämätöntä tapaa katsoa (Nurmi 1998 s.v. *tuijottaa*) poikasta, ja se luo representaation epämiellyttävästä yllätyksestä. Jos sananvalintoina olisivat esimerkiksi *katsella* tai *tarkastella*, mielikuva olisi positiivisempi. Vahvistusta antava persoonaliite *ihmeissään* 'ihmetyksen vallassa' (KS 2021 s.v. *ihmeissään*) vahvistaa verbin aiheuttamaa mielikuvaa. Se luo ankkaperheen sosiaalisesta todellisuudesta hämmennyneen.

Ankanpoikaselle tehdään heti selväksi, että se on maatilalla arvojärjestyksessä alimmaisena (40), (41), (42). Siihen vaikuttaa poikasen poikkeava ulkonäkö. Kaunis ulkomuoto on yksi lammella asuvien lintujen tärkeimmistä arvoista. Koska poikanen ei ole fyysisesti kaunis, se tuomitaan pelkästään ulkonäön perusteella.

- (40) — *Taas uusi perhe, ihan kuin meitä ei olisi muutenkin tarpeeksi! Ja hyvänen aika, miten mahdottoman ruma tuo yksi on, eihän sitä siedä katsella!* (Andersen 1843: 15)
- (41) *Yksi ankoista lensi heti poikasen kimppuun ja puraisi sitä niskaan.* (Andersen 1843: 16)
- (42) — *Niin, mutta se on liian iso ja kummallinen! Sitä täytyy kurittaa, sanoi anka, joka oli purrut poikasta.* (Andersen 1843: 16)

Esimerkissä (40) ankanpoikasta pidetään todella vastenmielisenä näkynä. Tämän mielikuvan luo adjektiivin *ruma* negatiivisuutta vahvistava adjektiivi *mahdottoman* ja sen johdin *-ttOma* (VISK 2008 § 292). Demonstratiivipronomini *tuo* (VISK 2008 § 101) ja pronomini *yksi* (KS 2021 s.v. *yksi*) viittaavat ankanpoikaseen ja korostavat juuri sen vastenmielisyyttä. Kaikki edellä mainitut kohdat antavat vahvistuksen verbille *on*. Kielteisen minäkuva -diskurssin aktivoi myös kieltoverbi *eihän* (VISK 2008 § 142) sekä verbi *siedä*. Määrittelen verbin *siedä* niin, että muut ankat 'suhtautuvat vastenmielisesti' (KS 2021 s.v. *sietää*) poikaseen, joka luo sen maailmasta negatiivisen.

Fyysinen nöyryyttäminen kertoo siitä, millainen valtasuhde toisilla ankoilla on poikaseen (41). Ne kokevat omat asemansa uhatuiksi ja päättävät rankaista poikasta heti, ennen kuin se on edes tehnyt mitään. Verbi *puraisi* luo negatiivisen mielikuvan ankanpoikasen kokemasta hyökkäyksestä, jossa tärkeässä roolissa on verbijohdin *-ise-* (VISK 2008 § 367). Johdin vahvistaa representaatiota äkillisestä hyökkäyksestä.

Esimerkissä (42) poikasta purrut ankka on sitä mieltä, että pelkkä ulkonäkö on riittävä syy poikasen kurittamiseen. Tämä mielipide perustuu lammella vallitseviin normeihin, jossa sääntöjen mukaan ulkopuolisia ei hyväksytä. Kielteisen minäkuva -diskurssin aktivoi toteamus *Sitä täytyy kurittaa*, josta erotetaan poikaseen viittaava demonstratiivipronomini *sitä* (VISK 2008 § 101) sekä verbit *täytyy* ja *kurittaa*. *Kurittaa* on diskurssin aktivoinnin kannalta keskeisin verbi, sillä se viittaa ruumiilliseen rankaisemiseen (KS 2021 s.v. *kurittaa*). Täydennystä antava verbi *täytyy* tekee ankan mielipiteelle sen mielestä oikeutta, jossa sen on suorastaan otettava vastuu poikasen ojentamisesta.

Esimerkki (43) luo ankanpoikasen sosiaalisesta todellisuudesta ikävän, koska lammen vanhin ja viisain ankka tuomitsee poikasen olemassaolon. Vanhinta ankkaa kuunnellaan, joten se luo valtasuhteen sen ja toisten asukkaiden välille. Kuten Pienen merenneidon isoäidillä, myös tässä ikä vaikuttaa siihen, että johtaja-ankalla on sen myötä kokemusta. Se tekee siitä näin vaikutusvaltaisen (44).

- (43) *Emännällä on somia lapsia! sanoi vanha ankka, jolla oli nauha jalan ympärillä. — Kaikki ovat sieviä paitsi tuo yksi, se ei ole onnistunut. Kunpa voisitte tehdä sen uudestaan!* (Andersen 1843: 16)
- (44) — *Liikkukaa nyt sukkelasti ja notkistakaa kaulaanne tuolle vanhalle ankalle, hän on meistä kaikkein korkea-arvoisin.* (Andersen 1843: 14)

Kieltomuoto *ei ole onnistunut* (43) luo mielikuvan siitä, että ankanpoikasen ei pitäisi edes olla olemassa. Diskurssin aktivoi verbi *onnistua* ja kieltomuoto *ei ole*. Esimerkissä (44) ankkaemo opettaa poikasilleen heti, että vanhinta ankkaa on kunnioitettava. Ankkaemo kertoo, että vanhus on toisten ankkojen yläpuolella arvojärjestyksessä. Siksi se haluaa lastensa käyttäytyvän hyvin. Emo sanoo asian suoraan eikä käytä kiertoilmaisuja. Verbi *notkistaa* kuvaa ankanpoikasten ylpeää olemusta, jolla ne pyrkivät tekemään heti hyvän ensivaikutelman. *Notkistaa* tarkoittaa 'taivuttaa' tai 'koukistaa', joka sopii ankkojen tapaan tehdä vaikutus (KS 2021 s.v. *notkistaa*). Arvojärjestys ei siis koske pelkästään

henkistä asemaa. Se sisältää myös fyysisen kunnioituksen. *Tuolle* demonstratiivipro-nominilla (VISK 2008 § 569) ja ’jolla on paljon ikää’ tarkoittavalla adjektiivilla *vanha* (KS 2021 s.v. *vanha*) emo korostaa vanhimman ankan johtoasemaa niiden yhteisössä. Sitä kuvataan *kaikkein korkea-arvoisimmaksi*, jossa määrite *kaikkein* toimii yksilöivien superlatiivisten adjektiivien erityispiirteenä (VISK 2008 § 612). Tällä viitataan siihen, että johtaja-ankka on parhain kaikista. Lisäarvoa sen asemalle tuo adjektiivi *korkea-arvoisin*, joka tarkoittaa yksinkertaisesti arvoltaan korkeaa henkilöä (KS 2021 s.v. *korkea-arvoinen*), mutta tässä tapauksessa henkilötermin korvaa lintulaji. Johtaja-ankan kunnioittaminen ja sen korkea asema vaikuttavat Ruman ankanpoikasen itsetuntoon alenta-vasti. Poikasen on opittava kunnioittamaan johtajaa heti alusta alkaen, vaikka sitä pilka-taan.

Olen puhunut identiteetin rakentumisesta *Pienen merenneidon* tunnetiladiskurssissa. Ku-ten merenneidon, myös ankanpoikasen minäkuvaan vaikuttavat sen omat kokemukset. Kerroin aiemmin, että ankanpoikanen alkaa pian uskoa muiden eläinten mielipiteisiin ul-konäöstään. Tämä tulee esille esimerkeissä (45) ja (46).

- (45) — **Olen niin ruma, että ne säikähtivät!** ankanpoikanen ajatteli ja sulki sil-mänsä. (Andersen 1843: 19)
- (46) — **Taivaalle kiitos! poikanen huokaisi.** — **Olen niin ruma, ettei koirakaan viitsi purra minua.** (Andersen 1843: 25)

Ympäröivä maailma näyttäytyy ankanpoikasellemme negatiivisena, koska kukaan ei viitsi koskea siihen sen rumuuden vuoksi. Esimerkissä (45) kielteisen minäkuva -diskurssin aktivoi verbi *olen*. Sitä vahvistaa partikkeli *niin* (39), adjektiivi *ruma* ja verbi *säikähtivät*. Partikkeli *niin* korostaa ankanpoikasen erityistä rumuutta, jonka se itsekin myöntää. Verbi *säikähtää* eli ’pelästyä’, ’kavahtaa’ (KS 2021 sv. *säikähtää*) luo representaation, jossa toiset eläimet kokevat kauhua jo pelkästään poikasen nähdessään. Kriittisesti tarkastel-tuna yksittäisellä diskurssilla on tilanteista voimaa (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 53). Tämä näkyy siinä, että Ruman ankanpoikasen ja muiden lintujen välille syntyy valtasuhde kielenkäytön seurauksena. Poikanen ei kykene kriittisesti arvioimaan toisten hahmojen mielipiteitä omasta ulkonäöstään, vaan se uskoo niihin täysin. Toisten mielipiteet ovat sille tärkeämpiä ja arvoasteikossa sen omien ajatusten yläpuolella.

Esimerkki (46) lisää ankanpoikasen kielteistä minäkuva. Se kokee olevansa niin vastenmielinen myös siksi, ettei siihen halua kajota edes muut eläimet. Tässä kielteisen minäkuva -diskurssin aktivoi kieltoverbi *ettei* (VISK 2008 § 141) yhdessä verbien *viitsiä* ja *purra* kanssa. Ne yhdessä luovat negatiivisen representaation. *Viitsiä* kuvataan termein 'vaivautua tekemään jotakin' (Nurmi 1998 s.v. *viitsiä*), joka korostaa sitä, ettei ankanpoikasen puremiseen vaivauduta käyttämään aikaa tai vaivaa.

Kiinnostava havainto, joka nousi esille tässä diskurssissa, oli ankaemon kommentti poikasen ulkonäöstä. Otin sen mukaan siksi, että siinä näkyy hyvin arvot, normit ja niiden aiheuttama vallankäyttö (47).

(47) *Emo nyppi poikasta niskasta ja siisti sen höyheniä. — Sitä paitsi se on poika, ja silloinhan ulkonäkö ei olekaan niin tärkeä!* (Andersen 1843: 17)

Emo on selkeästi oppinut lammella vallitsevat arvot ja normit. Kuten muutkin ankat, sekin arvostaa kauneutta. Emo tietää, että elämässä pärjätäkseen ankkujen on näytettävä ankoilta. Tämä on niiden elinympäristössä vallitseva normi, joka tuodaan ilmi ankanpoikaseen kohdistuvan halveksunnan kautta. Koska poikanen ei näytä tavalliselta ankalta, se ei sovi normeihin. Koska se on sukupuoleltaan poika, emo ei kuitenkaan katso, että ulkonäöllä olisi poikasen tulevaisuuden kannalta merkitystä. Tämä on ristiriidassa sen oppimien sääntöjen kanssa. Diskurssin aktivoi emon toteamus *Sitä paitsi se on poika*, josta erotetaan ensin verbille *on* vahvistusta antava additiivista suhdetta merkitsevä *sitä paitsi* (VISK 2008 § 1097). Tieteen termipankki (Tieteen termipankki 11.4.2022 Kielitiede: additiivinen) antaa sanaparille seuraavan selityksen ”Merkitykseltään additiivinen (kopulaatiivinen, listaava) on sellainen lauseiden, lausekkeiden, sanojen tai sananosien välinen suhde, jossa ilmaistaan, että toisiinsa kytkeytyillä elementeillä on esitysyhteydessään jostain yhteistä ja että ne pitävät yhtä lailla paikkansa.” Selityksen mukaan sanat *sitä* ja *paitsi* ovat yhtä merkityksellisiä suhteessa keskenään, kun puhutaan emon kommentista poikasen ulkonäköön ja sukupuoleen viitaten. Seuraava vahvistusta antava määrite on miespuolista henkilöä, tässä tapauksessa urosankkaa tarkoittava *poika* (KS 2021 s.v. *poika*). Koska Ruma ankanpoikanen on uros, emo vähättelee ulkonäön vaikutusta sen elämään. Jos poikanen olisikin tyttö ja yhtä ruma, uskallan väittää, että sen kohtalo olisi vieläkin surullisempi. Perustelen tätä sillä, että ulkonäkö on ankoille selvästi tärkeä arvo. Kaikki lammen naaraspuoleiset ankat ovat uskomukseni mukaan siis somia. Tällä voi kuitenkin

viitata myös mahdollisiin oikeisiin urospuolisiin ankkoihin, jotka ovat kuoriutuessaan ankkujen mielestä sieviä. Sana *ulkonäkö* tarkoittaa 'ulkomuotoa' (KS 2021 s.v. *ulkonäkö*). Se antaa vahvistuksen kielto muodolle *ei olekaan*, ja niiden lisäksi on huomioitava adjektiivi *tärkeä*, jonka synonyymeja ovat muun muassa 'merkityksellinen', 'tähdellinen' ja 'huomattava' (KS 2021 s.v. *tärkeä*). Ankaemo asettuu valtasuhteessa ankanpoikasen yläpuolelle, koska se tekee päätöksen poikasen puolesta ulkonäköön liittyvissä kysymyksissä.

3.3. Pieni tulitikkutyttö

Viimeisenä satuna tutkielmassani käsittelen *Pienen tulitikkutyön*. Sadussa tulee *Ruman ankanpoikasen* tavoin esille arvot ja normit. *Pienessä tulitikkutyössä* näkyy myös se, että kriittinen diskurssianalyysi tutkii sitä, että asioita jätetään joskus kertomatta (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 16). Esimerkiksi nimettömät hahmot, jotka eivät ole tarinassa varsinaisesti läsnä tai heidät mainitaan vain epäsuorasti. Heidän tekonsa vaikuttavat silti päähenkilöön eri tavoin.

Pienessä tulitikkutyössä päähenkilönä toimiva nuori tyttö ei määrittele itseään yhtä tarkasti muiden mielipiteiden kautta kuin Ruma ankanpoikanen. Hänen asemansa alempaan sosiaaliluokkaan kuuluvana käy sadussa silti selväksi heti. Vaikka tyttö ei ole suorassa vuorovaikutuksessa yhteenkään hahmoon tarinan aikana, hänellä on omat käsityksensä siitä, millainen hän on ja millaisen hän toivoisi elämänsä olevan.

Aika on keskeistä tässäkin sadussa. *Pienessä merenneidossa* aika hallitsi päähenkilön tekoja. Merenneidolta vaadittiin tämän takia nopeita päätöksiä. *Rumassa ankanpoikasessa* taas keskeistä olivat vuodenaajat. *Pienessä tulitikkutyössä* keskeisinä ajanmääritteinä toimivat ilta ja aamu, joista kerron tarkemmin alaluvussa 3.3.2.

3.3.1. Haavediskurssi

Ensimmäisenä nostan esille haavediskurssin. Tarkoitukseni oli ensin nimetä kyseinen diskurssi onnellisuusdiskurssiksi, mutta tulin lopulta siihen tulokseen, että haave on kuvauksena sopivampi. Haave on epärealistiselta tuntuva 'toive', 'unelma' tai 'haavekuva' (KS 2021 s.v. *haave*). Tämä näkyy päähenkilön teoissa, joissa hän haaveilee paremmasta elämästä (48) ja (49).

- (48) *Kaikista ikkunoista loistivat kynttilät ja kadulle asti tunkeutui hanhenpaistin herkullinen tuoksu; olihan uudenvuoden aatto — sitä tyttö vain ajatteli.* (Andersen 1845: 7).
- (49) *Tytön pienet kädet olivat kohmettuneet miltei jääksi. Voi, miten tulitikku tekisi nyt hyvää! Kunpa uskaltaisi ottaa rasiasta edes yhden tikun, raa-paista siihen seinästä tulen ja lämmitellä käsiään!* (Andersen 1845: 9)

Päähenkilö on kotoisin köyhästä perheestä. Köyhyys saa tytön haaveilemaan sellaisista asioista, joihin hänellä ei oikeasti ole mahdollisuuksia. Esimerkissä (48) tyttö saa huomata, että monissa rikkaammissa kodeissa vietetään yltäkyläisiä juhlia. Tyttö haaveilee siitä, että voisi itsekin päästä osalliseksi maukkaasta hanhenpaistista ja nähdä kirkkaasti palavat kynttilät lähempää. Haavediskurssin aktivoi ensin verbi *loistaa*, jolle ovat synonyymeja 'säteillä', 'sädehtiä', 'hohtaa', 'paistaa', 'välkkyä', 'säihkyä', 'kimaltaa', 'kimmentää' ja 'kiiltää' (KS 2021 s.v. *loistaa*). Näistä kuvauksista parhaiten kynttilän loistetta kuvaa verbi *hohtaa*, joka luo mielikuvan kauniista ikkunasta ja kodin lämmöstä. Se on juuri se, mitä tyttö haluaisi kokea. Verbi *tunkeutui* eli 'työntyä' (KS 2021 s.v. *tunkeutua*) yhdessä adjektiivin *herkullinen* kanssa korostavat mielikuvaa täydestä ruokapöydästä, jonka äärellä tyttö mieluusti olisi. *Herkullinen* on yleensä ruoasta käytettävä, 'maukkaita' tarkoittava adjektiivi (KS 2021 s.v. *herkullinen*). *Herkullinen* yhdessä verbin *tunkeutui* kanssa luovat valtasuhteen, jossa mielikuva maittavasta ruuasta hallitsee tytön ajatuksia. On hyvä ottaa huomioon myös se oletettu hahmo, joka on ruoan valmistanut. Häntä ei esitellä tai mainita tarinassa ollenkaan, mutta hän käyttää silti epäsuorasti valtaa tyttöön hanhenpaistin valmistuksen kautta. Tyttö *ajattelee vain* kynttilöitä ja herkullista ruokaa. Hänen sosiaalinen todellisuutensa on toivoton, koska ei köyhyytensä vuoksi voi saada kumpaakaan noista asioista. Verbin *ajatella* määrite 'yhdistää käsitteitä ja mielteitä tietoisesti toisiinsa' (KS 2021 s.v. *ajatella*) tukee diskurssin aktivointia, koska tyttö yhdistää tietoisesti ajatukset mielessään kauniista kynttilöistä ja herkullisesta ruoasta.

Verbiä vahvistava fokuspartikkeli *vain* (VISK 2008 § 1110) täsmentää, että tyttö ajattelee juuri uudenvuoden yötä ja haaveilee ruoasta ja kynttilöistä.

Kun tyttö jatkaa matkaansa, hänen ruumiinsa alkaa reagoida kylmyyteen. Tyttö toivoo, että olisipa tapa, jolla voisi lämmitellä (49). Verbi *kohmettuneet* kuvaa tytön todellisuutta, sillä se tarkoittaa 'kangistua kylmästä' (KS 2021 s.v. *kohmettua*). Hän on niin kylmissään, että haaveilee lämmöstä. Konditionaalimuoto (4), (14), (17), (35) *tekisi* luo mielikuvan siitä, että tulitikku tekisi hyvää tytön kylmille käsille. Partikkeli *nyt* antaa täsmennyksen juuri sille kyseiselle hetkelle, jota tulitikun lämpö auttaisi. Partikkelin *nyt* aiheuttama myönteinen sävy (VISK 2008 § 824) saa aikaan positiivisen representaation tytön mielessä. Kun mukaan lisätään vielä adjektiivi *hyvää* ja tarkastellaan sen yleistä kuvausta pitää 'jtk myönteisenä' (KS 2021 s.v. *hyvä*), on selvää, että tulitikut auttaisivat tytön tilannetta. Ne antavat vahvistuksen konditionaalimuodolle *tekisi*, joka aktivoi haavediskurssin. Myös lausumapartikkeli *Kunpa* ja sen *-pa* yhdistelmän (VISK 2008 § 813) kanssa esiintyvä verbi *uskaltaisi* aktivoivat haavediskurssin. Verbillä *uskaltaa* kuvataan sitä, kuinka 'olla kyllin rohkea tekemään jtk' (KS 2021 s.v. *uskaltaa*), eli tässä tapauksessa tyttö miettii, onko hän tarpeeksi uskalias sytyttämään yhden tulitikun lämmittääkseen itseään. Diskurssin aktivoi myös verbi *lämmitellä*. Se luo representaation siitä, että tyttöllä on erittäin kylmä. Kyseinen verbi tarkoittaa 'tehdä lämpimä(mmä)ksi' (KS 2021 s.v. *lämmittää*). Kylmyyden tunne käyttää valtaa tyttöön, koska tämä on niin epätoivoinen, että on valmis käyttämään kauppatavarana toimivat tulitikut itseensä, ettei paleltuisi.

Tyttö päättää lopulta sytyttää tulitikkuja, ja niiden palaessa hänen mielensä täyttyvät erilaisista haavekuvista. Nämä ovat haavediskurssin kannalta olennaisia, sillä ne vievät tytön sellaiseen todellisuuteen, jota hän kaipaa (50), (51), (52), (53) ja (54).

- (50) *Tyttönen oli istuvinaan ison rautakamiinan edessä, jossa oli kiiltävät messinkijalat ja messinkinen luukku.* (Andersen 1845: 9)
- (51) *Valkea paloi iloisesti ja lämmitti. Oli oikein suloista. Tyttö ojensi jo jalkansa lämmittääkseen niitäkin, mutta samassa liekki sammui.* (Andersen 1845: 9–10)
- (52) *Hän näki suoraan huoneeseen, jossa oli katettu pöytä. Sillä oli hohtavan valkoinen liina ja hienot posliinit, ja herkullisen näköisenä höyrysi paistettu hanhi, joka oli täytetty luumuilla ja omenoilla.* (Andersen 1845: 11)
- (53) *Ja kaiken kukkuraksi hyppäsi hanhi alas vadilta ja lyllersi lattian poikki haarukka ja veitsi selässään ja tuli suoraan köyhän tytön luo.* (Andersen 1845: 11)

- (54) *Tyttö sytytti uuden tulitikun. Nyt hän istui kauniin joulukuusen alla; se oli vielä suurempi ja runsaammin koristettu kuin se, jonka hän oli nähnyt rikkaan kauppiaan lasioven takaa viime jouluna.* (Andersen 1845: 11)

Tytön ensimmäinen haavekuva on lämmin rautakamiina, jonka edessä hän voi lämmitellä (50). Haavediskurssin aktivoivat verbit *oli* ja *istuvinaan*, jossa representaation luo pääte *-vinaan*. *Oli istuvinaan* muodostaa kvasirakenteen, joka määritellään tässä yhteydessä niin, että sillä 'etäännytetään kuvattu tilanne todellisuudesta ja esitetään se esim. teeskentelynä, leikkinä, unena tai kuvitelmana' (VISK 2008 § 453). Tämä sopii yhteen tytön sosiaalisen todellisuuden rakentumisen kanssa, jossa hän etäännyttää itsensä kylmästä todellisuudesta kuvittelemalla itsensä lämpimän rautakamiinaan ääreen.

Esimerkissä (51) verbi *paloi* kuvaa lämmintä tulta, jota tyttö hyödyntää haaveissaan. Sen synonyymeja ovat esimerkiksi 'loimuta' ja 'hehkua' (KS 2021 s.v. *palaa*), jotka katson sopivimmiksi sanavaihtoehdoiksi representaation syntymisessä. Diskurssin aktivoi myös verbi *ojensi* eli 'suoristaa' tai 'oikaista' (KS 2021 s.v. *ojentaa*). Verбилle *ojentaa* antaa vahvistusta temporaalinen partikkeli *jo*, joka tarkoittaa tässä esimerkissä 'ei myöhemmin ~ ennemmin kuin' (VISK 2008 § 850). *Jo* viittaa siihen, että tyttö on välittömästi ojentamassa jalkojaan lämmitelläkseen niitä kamiinan edessä ennen kuin hänen jalkansa jäätyvät.

Tytön seuraava haave on täynnä erilaisia herkkuja oleva pöytä (52). Koska hän on köyhästä perheestä, mielikuva tekee hänen maailmastaan epätoivoisen. Tyttö tietää, että hänellä ei ole varaa ruokaan, mutta se ei estä häntä haaveilemasta yltäkyläisestä joulupöydästä. Verbi *katettu* luo mielikuvan täydestä pöydästä, johon yleensä katetaan ruokailuvälineet ja astiat (Nurmi 1998 s.v. *kattaa*). Astioiden mainitseminen verbin määrittelyssä on olennaista, sillä tyttö on niin köyhä, ettei hänen kotonaan ole edes varaa ruokailuvälineisiin. Se lisää representaation haikeutta, jonka verbi saa aikaan. Myös verbi *höyrysi* eli 'muodostaa höyryä' (Nurmi 1998 s.v. *höyrytä*) aktivoi haavediskurssin, koska se kuvaa herkullista hanhea, jota tyttö mielellään söisi. Verbistä syntyy mielikuva kauniilla vadilla makaavasta täytetystä linnusta, jollaiseen tytöllä ei ole todellisuudessa varaa.

Näläntunteella on valta tyttöön, sillä se saa hänet kuvittelemaan, kuinka hanhi itse tulee hänen luokseen, jotta tyttö voisi syödä sen (53). Verbi *lyllersi* sopii yhteen tytön haavekuvan kanssa. Se tarkoittaa 'kävellä hitaasti ja vaivalloisesti' (Nurmi 1998 s.v. *lyllertää*).

Tämä kuvaa lihavan hanhen liikkumista. Koska verbi tarkoittaa hidasta liikettä, siitä voi päätellä, että *lyllertää* on valittu tarkoituksella kuvamaan lintua. Se on täytetty niin äärimmilleen, että linnun syöminen tekisi tytöstä varmasti kylläisen. Jos hanhi olisi esimerkiksi *raahautunut* tai *kävellyt* tytön luo, mielikuva nälän taltuttamisesta ei olisi yhtä vahva.

Viimeiseksi haavekuvaksi valitsin kauniisti koristellun kuusen (54). Tytön haavemaailmassa kuusi on kauniimpi kuin se, jonka hän on nähnyt oikeassa elämässä. Adverbi *runsaammin* on komparatiivimuodossa, jonka kertoo *-mmin* -johdos (VISK 2008 § 375). Olen puhunut komparatiivinmuodon vaikutuksesta ensimmäisen kerran esimerkissä (6). Se tekee selväksi, että vertailukohde on ensimmäistä astetta parempi, mutta ei parhain. Tytön mielessä sillä ei kuitenkaan ole väliä, koska kuusi on hänestä jo kauniimpi kuin se, jonka hän on aiemmin nähnyt. Se luo mielikuvan siitä, että hän ei tavoittele parhainta, vaan pienikin yksityiskohta saa hänet uskomaan, että hänen mielensä rakentama kuusi on kaikista kaunein. *Runsaammin* vahvistaa verbiä *koristettu*, joka tarkoittaa 'somistaa' ja 'kaunistaa' (KS 2021 s.v. *koristaa*). Konjunktio *kuin* esiintyy yleensä komparatiivimuodon jäljessä (VISK 2008 § 636). Tässä esimerkissä *kuin* vertaa tytön haavekuvan kuusta tosielämän kuuseen. Lisäksi tässä esimerkissä on havaittavissa selkeä valtasuhde kauppiaan ja tytön välillä. Kauppiasta ei tarinassa näy, mutta hänestä mainitaan, että hän on rikas, ja sen vuoksi hänellä on varaa koristella kuusi komeaksi. Adjektiivi *rikkaan* määrittää hänen tärkeimmän ominaisuutensa, sillä se tarkoittaa, että hänellä on paljon omaisuutta (KS 2021 s.v. *rikas*). Kauppias on yhteisössä siis hyvin toimeentuleva. Rikas kauppias asettuu arvohierarkiassa köyhän tytön yläpuolelle ja käyttää statuksellaan valtaa. Hänellä on varaa hankkia kaunis kuusi, jota tyttö voi katsella vain liikkeen ulkopuolelta köyhyytensä takia. Relatiivipronomini *jonka* viittaa kauppiaan kuuseen (VISK 2008 § 735), ja toimii lauseen objektina. Se vahvistaa verbiyhdistelmää *oli nähnyt*. Tämän esimerkin kannalta verbille *nähnyt* parhaiten sopii kuvaus 'aistia silmillään' (KS 2021 s.v. *nähdä*). Tämä valinta perustuu siihen, että tyttö on huomannut kauppiaan kuusen ikkunan takaa, jolloin näkö on hänen aisteistaan tärkein. Tyttö ei voi koskea kuusta, joten hän joutuu asemansa takia tyytyä vain katselemaan sitä.

3.3.2. Aikadiskurssi

Pienessä tulitikkutyössä tapahtumapaikkana toimii kaupunki, tarkemmin sanottuna eräs talonnurkkaus, johon tyttö asettuu lämmittelemään. Satu alkaa uudenvuoden yöstä, joka on ajallisesti keskeinen osa tarinaa (55), (56).

- (55) *Oli kauhean kylmä, satoi lunta ja alkoi **hämärtää**; **olikin** vuoden viimeinen ilta, uudenvuoden aatto.* (Andersen 1845: 7)
- (56) ***Pimeässä** ja kylmässä **kulki** kadulla pieni, köyhä tyttö avopäin ja paljain jaloin.* (Andersen 1845: 7)

Verbi *hämärtää* kuvaa jo pimenevää iltaa (55). Sitä kuvataan sanalla 'hämärtyä' (KS 2021 s.v. *hämärtää*). Se tekee sadun kontekstista surumielisemmän verrattuna siihen, jos tarina tapahtuisi vaikka esimerkiksi auringonpaisteessa. Tämä perustuu siihen, että *hämärtää* synnyttää mielikuvan pimenevästä taivaasta. *Oli*-verbin perään lisätty liitepartikkeli *-kin* (VISK 2008 § 62) kertoo, että juuri tällä hetkellä on menossa ilta. *Vuoden viimeinen ilta* tarkoittaa, että kyseessä on juuri uudenvuoden aatto. *Vuosi* ja *ilta* toimivat tarkempina ajanmääritteinä verbille *olikin*, ja adjektiivi *viimeinen* eli 'järjestyksessä kaikkien muiden jälkeinen' (KS 2021 s.v. *viimeinen*) kuvaa, millainen ilta sadussa on. *Viimeinen* voi periaatteessa myös toimia ajanmääritteenä, koska puhutaan vuoden viimeisestä illasta, joka päättää nyt meneillään olevan vuoden. *Vuosi* tarkoittaa 'aikamittaa' (KS 2021 s.v. *vuosi*), mutta sen perinteinen, kahdentoista kuukauden mittainen pituus ei ole sadun kannalta keskeinen. Tärkeää on tietää vain se, että kun tyttö kulkee kylmässä talviyössä, on meneillään juuri vuoden viimeinen päivä. *Illan* määrite 'päivän loppuosana' (KS 2021 s.v. *ilta*) on verbin *olikin* vahvistamisen, mutta myös diskurssin aktivoinnin kannalta keskeinen, koska ne yhdessä muodostavat valtasuhteen tyttöön. Tyttö on pakotettu kulkemaan pimeässä illassa, eikä hän voi estää sen tuloa ja päivän hiipumista. Hän ei voi myöskään etsiä suojaa talviselta säältä. Tytön on pakko jatkaa matkaa kylmyydestä huolimatta, ja siksi hänen sosiaalinen todellisuutensa onkin rakentunut onnettomaksi.

Iltaa kuvataan adjektiivilla *pimeä*, joka antaa vahvistuksen verbille *kulkea* (56). *Pimeää* kuvataan adjektiiveilla 'synkkä' ja 'valoton' (Nurmi 1998 s.v. *pimeä*), jotka luovat mielikuvan koleasta ja synkästä illasta. Verbi *kulkea* eli 'siirtyä' tai 'liikkua' (Nurmi 1998 s.v. *kulkea*) kuvaa sitä, kuinka tyttö kävelee hitaasti eteenpäin lumessa. Hän ei voi siirtää lunta pois eikä voi näin helpottaa etenemistään. Tyttö on illan armoilla, ja kuten Ruma

ankanpoikanen oli vuodenaikojen alapuolella arvojärjestyksessä, tyttö on heikommassa asemassa vuorokaudenaikaan nähden. Se tulee ja vaikuttaa sääolosuhteisiin, joiden läpi tytön on selvittävä. Hänen pieni kokonsa ja nuori ikänsä eivät anna tytölle paljon kokemusta suojautua pimeydeltä. Ajalla on tässä valtaa. Iällä ja vuorokauden ajalla on tällä kertaa negatiivinen vaikutus päähenkilön sosiaaliseen todellisuuteen.

Satu päättyy aamunkoittoon (57). Tarinalla ei ole toisaalta onnellista loppua, koska tyttö kuolee hypotermiaan yön aikana. Toisaalta taas hänen kuvataan kuolleen *hymy huulilla*, jolloin sosiaalinen todellisuus rakentuu onnelliseksi, jossa tyttö pääsee pois kivusta ja kärsimyksestä. Tässä esimerkissä tulee esille, kuinka niinkin lyhyellä ajalla kuin illan ja aamun välisillä tunteilla voi olla suuri vaikutus hahmojen kohtaloihin.

- (57) *Mutta aamulla istui nurkassa talon seinustalla pieni, punaposkinen tyttö hymy huulilla — hän oli paleltunut kuoliaaksi vuoden viimeisenä iltana.*
(Andersen 1845: 13)

Aamua kutsutaan 'päivän sarastukseksi' (KS 2021 s.v. *aamu*). Se vahvistaa verbiä *istua*, jota kuvataan sanoin 'olla paikoillaan pakaroiden tai reisien varassa' (Nurmi 1998 s.v. *istua*). Yhdessä nämä luovat traagisen mielikuvan pienen tytön paleltuneesta ruumiista auringon noustessa hiljalleen (57). Makaamisen sijaan tyttö istuu, joten väitän, että hänen loppunsa on ollut armollisempi istuma-asennossa kuin jäätyä kuoliaaksi makaamalla kylmässä maassa. Tytön poismenoa kuvataan ilmaisulla *oli paleltunut kuoliaaksi*, joka tekee sosiaalisesta todellisuudesta surullisen, mutta myös armollisen. *Oli*-verbin kanssa esiintyvä verbi *paleltunut* tarkoittaa 'turmeltua pakkasen vaikutuksesta' (KS 2021 s.v. *paleltua*). Se kuvaa, miten tyttö menehtyi. Verbivalintana se sopii aikadiskurssiin, koska paleltuminen on tapahtunut yön aikana. Adjektiivi *kuoliaaksi* täsmentää, ettei tyttö ole enää elossa. Se määrittellään sanoilla 'kuoliaana' ja 'hengettömänä' (KS 2021 s.v. *kuoliaana*). Kyseiset merkitykset tekevät ajan vallasta mielikuvana armottoman, joka ei säästä ketään sellaista, joka ei ole varautunut illan kylmyyteen asianmukaisesti. Näin kävi tytölle, koska hänellä ei ollut kunnollisia vaatteita pakkasta vastaan. Ajanmäärite *iltana* toimii aamun vastakohtana. Aamu toimii päätepisteenä tytön elämälle, joka päättää myös ajan kuluminen hänen osaltaan. Ilta taas kuvaa sen prosessin alkua, jonka aikana tyttö menehtyy. Ajalla on valtaa siinä, että tytön elinaika loppui.

3.3.3. Surudiskurssi

Kolmas diskurssi on surudiskurssi. Diskurssi oli helppo nimetä siksi, että satu on traaginen, ja tarinasta nousee esille erilaisia valtasuhteita esimerkiksi arvojen ja normien kautta. Oma näkemykseni on, että *Pieni tulitikkutyttö* on *Rumaa ankanpoikasta* ja *Pientä merenneitoa* surullisempi satu. Perustelen näkemystäni sillä, että sadussa käsitellään vaikeita asioita. Näitä ovat esimerkiksi köyhyys, kuolema sekä henkinen että fyysinen kärsimys.

Ihmisten välinen sosiaalinen hierarkia on olennainen osa surudiskurssin aktivointia. Arvojärjestystä olen käsitellyt jo haavediskurssissa, kun puhuin rikkaan kauppiaan ja tytön välisestä suhteesta. Lisäksi mainitsen hanhenpaistin valmistaneen nimettömäksi jääneen henkilön vaikutuksen tytön ajatuksiin. Surudiskurssissa arvojärjestys tulee esille vielä selkeämmin. Tytön köyhyys tekee hänestä alempiarvoisen toisiinsa nähden, koska muut ihmiset välttelevät häntä, kun hän yrittää myydä tulitikkuja (58).

- (58) *Pahvilaatikossa hänellä oli tulitikkuja ja yhtä rasiaa hän piteli kädessään. **Kukaan ei ollut ostanut** häneltä koko päivänä, **kukaan ei ollut antanut** hänelle **ainoatakaan** lanttia.* (Andersen 1845: 7)

Surudiskurssi aktivoituu ensin esimerkissä (58) ilmaisun *Kukaan ei ollut ostanut* kautta. *Ei ollut* -kieltomuotoa ja *ostanut*-verbiä vahvistaa kieltohakuinen kvanttoripronomini *Kukaan* ja sen liitepartikkeli *-kAAn*. *Kukaan*-pronominin käyttö rajoittuu pelkästään ihmisistä puhuttaessa. Ne ilmaisevat kiellon yhteydessä sitä, että tietyn joukon jäsenet eivät ole hyväksytyt tai ne eivät tule kyseeseen ollenkaan (VISK 2008 § 757). Tässä esimerkissä se tarkoittaa sitä, että muut ihmiset eivät tule kyseeseen, joille tyttö yrittää tulitikkuja myydä. He ovat heti poissuljettuja. Verbin *ostanut* merkitys 'hankkia rahalla tavaraa' (Nurmi 1998 s.v. *ostaa*) luo mielikuvan tytön ahdingosta saada tarvitsemiaan kolikoita. Verbissä esiintyvistä *nUt*-partisiipin päätteestä olen puhunut aiemmin (29). Toinen diskurssin aktivoiva ilmaisu *kukaan ei ollut antanut* sisältää myös kvanttoripronominin *kukaan*. Myös tässä se vahvistaa kieltoomuotoa *ei ollut*, mutta erona ensimmäiseen on *ostanut*-verbin tilalla esiintyvä verbi *antanut*. Verbillä on useampi merkitys, joten valitsin sille niistä sopivimman tätä esimerkkiä varten. Päädyin kuvaukseen 'luovuttaa jtk jnk haltuun' (KS 2021 s.v. *antaa*). Kuten verbissä *ostanut*, myös *antanut* sisältää *nUt*-partisiipin päätteän. Adjektiivinen *ainoatakaan* eli 'ei mikään' (KS 2021 s.v. *ainoa*), ja jo aiemmin tässä esimerkissä esille tullut liitepartikkeli *-kAAn* korostaa, että tyttö ei ole saanut

yhtään lanttia koko päivänä. Muut ihmiset käyttävät valtaa hädänalaiseen tyttöön, sillä heillä olisi mahdollisuus auttaa tätä, mutta päättävät olla tekemättä niin. Heidän yhteisönsään vallitsevat kirjoittamattomat säännöt, joissa köyhät eivät ole yhtä arvokkaita kuin rikkaat. Kaupunkilaiset arvostavat selvästi ihmisen korkeaa yhteiskunnallista asemaa ja varakkuutta. Tytön maailma rakentuu surulliseksi, koska hän on ikään kuin näkymätön ja arvoton toisten silmissä. Todellisuudesta tekee entistä surullisemman se, että tytön elintaso riippuu tulitikkujen myymisestä. Jos niitä ei osteta, hänellä on heikot mahdollisuudet saada ruokaa ja selvitä.

Hahmot, joita ei tarinassa tarkemmin esitellä, käyttävät myös valtaa tyttöön tässä diskurs-
sissa. Tarkoitan tällä tytön isää, jota tyttö pelkää eikä siksi uskalla mennä kotiin (59).

- (59) *Kotiinkaan hän ei uskaltanut mennä, sillä isä löisi häntä, kun hän ei ollut myynyt yhtään tulitikkua eikä saanut ainoatakaan killinkiä.* (Andersen 1845: 7)

Tytön ja hänen isänsä välinen suhde on esimerkistä (59) päätellen huono. Isä mainitaan tarinassa vain kerran. Se on kuitenkin riittävästi kertomaan siitä, millainen valta isällä on lapseensa. Tyttö pelkää isäänsä, eikä siksi uskalla mennä kotiin. Surudiskurssin aktivoivan verbin *löisi* kanssa esiintyvä henkilötermi *isä* on tärkeä ottaa huomioon, koska se määrittää hänen suhdettaan tyttärensä. Sanalla *isä* on monta merkitystä, tässä viitataan sillä miehen suhteesta lapseensa (KS 2021 s.v. *isä*). Isä on perhehierarkiassa tytön yläpuolella, koska hän vanhempana on päättänyt, että tytön täytyy lähteä myymään tulitikkuja, jotta perhe saisi rahaa. Tyttö on ollut kaupungilla koko päivän, ja hän on rangaisuksen pelossa pysytellyt poissa kotoa. Olen tehnyt tästä sen johtopäätöksen, että isä on pakottanut tytön myymään tulitikkuja. Mikäli tyttö olisi myymässä vapaasta tahdostaan, hän olisi palannut kotiin jo ennen pimeän tuloa. Isä on myös vastuussa tytön kohtalosta. Jos hän ei olisi ankara, tyttö olisi uskaltanut palata kotiin ajoissa. Tyttö ei olisi näin paleltunut kuoliaaksi. Isän vallankäytöllä on tarinassa ikävät seuraukset. Isän toimintatapaa reagoida epäonnistumisiin kuvataan verbillä *löisi*, josta valitsin sopivimmat synonyymit selittämään kyseistä verbiä. Näitä ovat 'läimäyttää', 'huitaista' ja 'iskeä' (KS 2021 s.v. *lyödä*). *Löisi* ja sen konditionaalimuoto *-isi-* (4), (14), (17), (35), (49) luovat mielikuvan siitä, että tässä tapauksessa lyöminen ei ole pelkästään hypoteettinen oletus. Sen sijaan se on tytölle oikeasti tapahtuva asia, mikäli hän menisi kotiin tyhjin käsin. Lyömisen uhka aiheuttaa työssä niin voimakkaita tunteita, että hän mieluummin paleltuu ulkona kuin

menisi kotiin. Fyysisen väkivallan pelko luo tytön sosiaalisesta maailmasta surullisen, uhkaavan ja pelottavan. Jos lauseessa lukisi *isä läimäyttäisi*, mielikuva olisi sellainen, että isä löisi tyttöä äkkipikaistuksissaan. Teko ei olisi välttämättä harkittu. Sama pätee vaihtoehtoon *isä huitaisisi*. Verbi *huitaista* luo mielikuvan nopeasta, kevyestä läimäyksestä. *Läimäyttää* taas kuulostaa astetta voimakkaammalta. Viimeisenä vaihtoehtona olisi *isä iskisi*, joka taas luo representaation voimakkaasta väkivallasta. Tämä kertoo siitä, kuinka erilaiset verbivalinnat voivat rakentaa erilaisia sosiaalisia todellisuuksia ja saada aikaan erilaisia representaatioita. Nostan myös esiin erilaiset verbijohtimet, jotka voivat vaikuttaa verbistä syntyviin erilaisiin mielikuviin. Tästä on esimerkkinä verbin *huitaisevat* momentaanijohdos *-Aise-* (VISK 2008 § 368). Monikon kolmannen persoonan taivutustunnus *-vat* myös vaikuttaa verbiin ja muuttaa siitä syntyvää mielikuvaa (VISK 2008 § 16).

Tytön traaginen kohtalo nousi esille jo aikadiskurssissa (57), ja kyseinen esimerkki sopii myös surudiskurssiin. Tyttö kuolee yksin ihmisten piittaamattomuuden tähden. Hänen isänsä ei kohtele tyttöä hyvin, mutta isoäiti sen sijaan oli aina ollut tytölle lempeä ja kiltti. Isoäidin muisto vaikuttaa tyttöön voimakkaasti ja aiheuttaa sekä surua että iloa tytölle (60), (61).

- (60) — *Isoäiti! Voi, ota minut mukaasi! huusi tyttönen. — Minä tiedän, että sinä olet poissa, kun tulitikku sammuu, poissa kuten lämmin uuni, herkullinen hanhenpaisti ja iso kaunis joulukuusi. (Andersen 1845: 13)*
- (61) *Ja tyttö raapaisi nopeasti palamaan kaikki tulitikut, jotka olivat vielä rasiassa jäljellä, sillä hän halusi pidättää isoäidin luonaan. (Andersen 1845: 13)*

Esimerkissä (60) mielenkiitoista on, että verbi *ota* eli 'tarttua kädellä ja nostaa tai laittaa jonnekin' (Nurmi 1998 s.v. *ottaa*) voidaan ilmaista tulkinnasta riippuen kahdella eri tavalla. Tyttö joko käskee isoäitiä ottamaan tämän mukaansa tai pyytää häntä tekemään niin. Itse uskon, että hän pyytää päästä isoäidin matkaan. Esitän tälle perustelun verbiä vahvistavan interjektion *Voi* avulla. ”Interjektiot eli huudahduspartikkelit ovat vakiintuneita kielellisen toiminnan yksiköitä, rituaalistuneita keinoja osoittaa affekteja johonkin odottamattomaan tapahtumaan tai asioiden käänteeseen – vaikka läsnä ei olisi kuulijoitaakaan. Interjektioden yhteisenä nimittäjänä on niiden reaktiivisuus: niitä käytetään osoittamaan reaktiota tapahtuneeseen, edellä sanottuun tai puhujan omaan tunnetilaan.” (VISK 2008 § 856.) Tyttö käyttää puheessaan huudahduspartikkelia, kun isoäiti alkaa yhtäkkiä

haihtua hänen edestään. Tytöllä ei ole ketään kuulemassa pyyntöjä, ja huuto vaikuttaa hänen tunnetilaansa eli kaipaukseen isoäitiä kohtaan. Siksi väitän, että tytön lausuma on nimenomaan pyyntö, ei käsky. Hänen sosiaalinen todellisuutensa on täynnä iloa, kaipausta ja surua, jonka isoäidin muisto aiheuttaa. Muisto muodostaa valtasuhteen tyttöön. Se saa hänet toivomaan, että hän pääsisi paikkaan, jossa ei ole kärsimystä. Verbi *tiedän* kuvaa tytön olevan selvillä siitä (Nurmi 1998 s.v. *tietää*), että isoäiti on lähdössä, kun tulitikku sammuu. Tyttö korostaa sitä sanomalla *olet poissa*, joka luo surullisen representaation hänen epätoivostaan. Hän viittaa isoäitiin yksikön toisen persoonan muodolla *olet* ja painottaa katoamista paikan adverbilla *poissa*, joka luokitellaan kategoriaan muu sijainti tai taho (VISK 2008 § 648).

Tytön viimeisenä keinona pitää isoäiti luonaan, on sytyttää jäljellä olevat tulitikut (61). Verbi *raapaisi* kuvaa sitä, kuinka tyttö 'tekee raapaisun' (Nurmi 1998 s.v. *raapaista*) tulitikkuaakin kylkeen. Hän toimii *nopeasti*, jotta isoäiti ei katoaisi. *Nopeasti* on vertailuasteen perusmuoto ja *sti*-adverbi (VISK 2008 § 633). Kuten Pienen merenneidon oli päätettävä nopeasti se, että hän haluaa muuttua ihmiseksi (14) myös tyttö joutuu tekemään äkinäisen päätöksen sytyttää tulitikut. Tässä ajalla on valtaa, koska päätöstä ei voi miettiä pitkään. Esimerkki (61) voidaan siis laskea myös osaksi aikadiskurssia. Surudiskurssin aktivoi myös verbit *haluta* ja *pidättää*. *Haluta* tarkoittaa 'pitää jtk tarpeellisena' (KS 2021 s.v. *haluta*). Tämä kuvaa tytön halua pitää isoäiti läsnä ja saada tältä lohtua. Verbi *pidättää* on kiinnostava valinta *haluta*-verbin pariin. Sillekin löytyy asiayhteydestä riippuen erilaisia tarkoituksia, mutta tarkoitan sillä tekstissä 'estämistä' (KS 2021 s.v. *pidättää*). Tyttö pyrkii estämään isoäidin poistumisen, joten kuvaus sopii verbistä syntyvään representaatioon. Verbiä vahvistavalla adpositiolla *luonaan*, joka yleensä tarkoittaa 'lähellä' tai 'tykönä' (VISK 2008 § 692), tyttö tarkoittaa itseään. Hän tulisi surulliseksi, jos isoäiti jättäisi hänet. Surun tunne käyttää tyttöön valtaa, koska hän ei voi sitä estää. Sosiaalinen todellisuus näyttäytyy tytölle jälleen surullisena, epätoivoisena, mutta myös toiveikkaana.

4. PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa tarkastelin Hans Christian Andersenin saduissa aktivoituvia valtasuhdediskursseja. Aineistona olivat *Pieni merenneito*, *Ruma ankanpoikanen* ja *Pieni tulitikutyttö*. Käsittelin jokaisen sadun erikseen saadakseni tarkemman kuvan siitä, millaisia diskursseja kussakin tarinassa aktivoitui.

Tutkimusmenetelmänä käytin kriittistä diskurssianalyysiä, koska sen avulla pystyy tarkastelemaan kielenkäyttöä teksteissä vielä syvällisemmin kuin yleisellä diskurssianalyysillä. Tarkoitukseni oli selvittää, millaisia valtasuhdediskursseja satujen suomennoksissa aktivoitui. Lisäksi tarkastelin sitä, oliko ajalla käsitteenä merkitystä diskurssien aktivoinnin kannalta. Tutkin näitä kahta kysymystä perehtymällä satujen tapahtumaympäristöihin, satuhahmojen välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja heidän eri tilanteissa kokemiinsa tunteisiin.

Saduissa käytetyt verbit olivat kieliopillinen päätutkimuskohteeni, mutta tarkempien tulosten saamiseksi mukaan oli otettava myös niitä vahvistavia muita sanoja. Tähän mahtui adverbeja, pronomineja, liitepartikkeleita, johtimia, substantiiveja, numeraaleja, konjunktioita, aikamuotoja ja ajanmääritteitä. Yleisesti verbien ajatellaan kuvaavaan tekemistä, mutta analyysiä tehdessäni huomasin, että ne voivat tarjota myös laajempia merkityksiä.

Ensimmäinen johtopäätös on, että verbeillä ja niitä vahvistavilla erilaisilla elementeillä oli tärkeä rooli diskurssien aktivoinneissa. Kaikki verbit eivät toimineet yksinään. Nostan tässä esiin *olla*-verbin. Jouduin ottamaan huomioon sen ympärillä olevia muita sanoja aina esimerkistä riippuen. Esimerkiksi ilmaisussa *oli kaunis* verbi *olla* tarvitsee parikseen adjektiivin *kaunis* kuvaamaan jonkin asian kauneutta, sillä pelkkä *olla* ei kerro siitä mitään. Toinen kiinnostava huomio oli, että jollakin verbillä saattoi olla useampi merkitys. Tästä on esimerkkinä verbi *pitää*. Kyseinen verbi voi tarkoittaa esimerkiksi säilyttämistä, kestävyyttä, pukeutumista tai mieltymystä johonkin asiaan. Tällaisissa tapauksissa valitsin omasta näkökulmastani katsottuna sopivimman vaihtoehdon verbille tilannekohtaisesti niin, että kuvaus sopi yhteen aktivoituvan diskurssin kanssa. Kolmas huomio verbeihin liittyen oli se, että jotkin deskriptiiviset verbit, kuten *himertää* pystyivät kuvamaan yksinään tapahtumapaikkoja ja erilaisia tilanteita. Ne vaikuttivat näin diskurssin

aktivointiin ratkaisevasti. Tässä taas mukaan ei tarvinnut esimerkiksi adjektiivia luomaan representaatioita. Kuten aiemmin totesin, verbien tutkiminen toi esiin kuinka tärkeä rooli erilaisilla elementeillä on diskurssien aktivoinnin kannalta. Koska vahvistavia kieliopillisia elementtejä oli useampia, ja perustelin niitä analyysiluvussa, en näe tarpeelliseksi toistaa niitä kaikkia tässä. Tuon esille esimerkkinä vain konditionaalin tunnuksen *-isi-*sanassa *olisi*, joka muuttaa sanan luonnetta suorasta keronnasta toivoa herättäväksi verrattuna perusmuotoon *on* tai imperfektimuotoon *oli*.

Jokaisessa sadussa aktivoitui kolme diskurssia. Yhteistä saduissa aktivoituville diskursseille oli se, että ajalla oli valtaa jokaisessa tarinassa. *Pienessä merenneidossa* ajan valta näkyi merenneidon elämässä useissa eri muodoissa. Valta näkyi esimerkiksi hahmojen iässä. Ikäjärjestyksessä vanhimmista nuorimpaan, vanhimmalla hahmolla oli eniten viisautta ja siksi valtaa. Ajan valta näkyi myös siinä, joutuivatko hahmot odottamaan pitkään vai tekemään nopeita ratkaisuja. Ajan kulkuun ei siis ollut mahdollista vaikuttaa. Aika hallitsi myös identiteetin muovautumista, koska merenneito valitsi lyhyen pohdinnan jälkeen ihmismuodon pyrstön sijaan. *Rumassa ankanpoikasessa* puolestaan aikadiskurssi aktivoitui sadussa vuodenaikojen muodossa ja ajan eri pituuksina. Aika vaikutti ankanpoikasen elämään vahvasti. Kielenkäyttö kuvasi talvea ja syksyä negatiivisesti, kesää ja kevättä taas positiivisesti. Ajan aikaansaama valta vaikutti myös kertojan asemaan. Vuodenajoista talvi rakensi ankanpojan sosiaalisesta todellisuudesta todella synkän, joten kertoja päätti olla mainitsematta kaikista poikasen ikävistä kokemuksista talven aikana. *Pienen tulitikkutyön* aikadiskurssissa keskeistä olivat vuorokaudenajat, etenkin ilta ja aamu. Vuorokaudenajoilla oli valtaa, ja ne vaikuttivat tytön kohtaloon. Tytön sosiaalinen todellisuus oli yhdistelmä onnea, surua, epätoivoa ja pelkoa. Rohkenen väittää, että ajan vallalla oli eniten vaikutusta hahmojen kohtaloihin ja satujen tapahtumaympäristöjen kuvaamiseen.

Pienessä merenneidossa aktivoitui lisäksi kauneusdiskurssi ja tunnetiladiskurssi. Kauneusdiskurssissa valtasuhteet näkyivät nimenomaan kauneuskäsitteessä, joka perustui omaan näkemykseeni kauneudesta. Kauneus loi sadun miljööstä satumaisen haavemaailman, josta syntyi representaatio epätodellisen täydellisenä kontekstina. Toinen keskeinen havainto oli Pienen merenneidon erityisasema kauneimpana ja nuorimpana lapsena kuninkaallisessa perheessä. Merenneidon olemus ja identiteetti perustuivat hänen suloisuuteensa. Sadussa kauneus toi esiin valta-aseman sekä miljöössä että merenneidolle. *Pieni*

merenneito oli kerrottu niin, että hahmot ja tapahtumapaikat toivat vahvasti esiin vain positiivisia, kauneutta korostavia representaatioita. Tunnetiladiskurssissa vaikuttivat merenneidon kokemat tunteet erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Hän saattoi olla esimerkiksi surullinen, onnellinen tai pelokas. Tunteilla oli valtaa merenneidon valintoihin ja käyttäytymiseen. Nostan esille rakkauden prinssiä kohtaan, jonka merenneito asetti valtahierarkiassa yläpuolelleen. Lisäksi mainitsen merinoidan, joka pelotteli merenneitoa ikävillä seurauksilla, mikäli prinsessa ei saa prinssiä rakastumaan itseensä.

Ruman ankanpoikasen diskursseja olivat aikadiskurssin lisäksi onnellisuusdiskurssi ja kielteinen minäkuva -diskurssi. Onnellisuusdiskurssissa onnen valta näkyi hahmojen omista kokemuksista, mutta tunne näyttäytyi myös vastakohtana toisten hahmojen kokealle epäonnelle. Ruman ankanpoikasen onni näkyi sekä sen kokemuksissa että siinä, mitä se havaitsi ympäröivässä maailmassa. Onnentunne ei siis lähtenyt hahmosta itsestään. Kielteisessä minäkuva -diskurssissa tulivat esille arvot ja normit erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Arvojen ja normien vaikutuksesta muodostui hahmojen välille erilaisia valtasuhteita. Muut hahmot kohtelivat poikasta huonosti, koska pitivät itseään korkeammassa arvossa. Ne käyttivät käytöksellään valtaa poikaseen, alistivat ja kiusasivat sitä. Ankanpoikasen sosiaalinen todellisuus rakentui surulliseksi, ja poikasessa näkyi vahvasti arvottomuuden tunne. Poikanen uskoi toisten hahmojen puheita omasta ulkonäöstään. Sen identiteetti rakentui toisten mielipiteiden varaan.

Haavediskurssi ja surudiskurssi aktivoituivat aikadiskurssin lisäksi *Pienessä tulitikkutyttössä*. Haavediskurssissa vaikutti tytön asema alimpaan sosiaaliluokkaan kuuluvana ja siinä, että tyttö pakeni todellisuutta luomaansa haavemaailmaan. Haaveella oli tunteena valtaa tytön ajatuksiin, koska hänen todellisuutensa oli hyvin epätoivoinen. Tyttö haaveili paremmasta elämästä, ja haavekuvat auttoivat tätä selviytymään ankarissa olosuhteissa. Surudiskurssi oli kaikista traagisin. Siinä tulivat esiin arvot ja normit. Muilla sadun henkilöillä oli valtaa tyttöön, koska ne vaikuttivat tämän tekoihin ja tunteisiin. Arvohierarkia vaikutti ihmisten asenteisiin tyttöä kohtaan, ja he katsoivat tätä köyhänä alaspäin. Tytön sosiaalinen todellisuus rakentui kokemusten perusteella onnettomaksi ja loi surun tunteita. Suru sai vallan työstä, koska se sai hänet toimimaan pelon alla ja paremman huomisen toivossa.

Viimeisinä johtopäätöksenä diskursseista totean, että osa esimerkeistä (1) – (61) sisälsi samankaltaisia elementtejä aktivoituvien diskurssien välillä ja olisin voinut nimetä ne myös toisin. Esimerkiksi *Ruman ankanpoikasen* onnellisuusdiskurssista löytyi yhtäläisyyksiä *Pienen merenneidon* kauneusdiskurssiin. Kun poikanen näki joutsenet lammella auringonlaskun aikaan, se tuli siitä onnelliseksi. Auringonlasku esteettisesti kauniina ilmiönä olisi kuitenkin mahdollistanut myös sen, että olisin voinut nimetä kauneusdiskurssin aktivoituvaksi myös *Rumassa ankanpoikasessa*. Päädyin sen sijaan onnellisuusdiskurssiin.

Tutkimustulokset osoittavat, että valtaa voi käyttää narratiivisesti useissa eri muodoissa. Vallankäyttö ei aina tapahdu suoraan, vaan se voi tapahtua esimerkiksi hahmojen mielessä ja saada heidät toimimaan tietyllä tavalla. Väitän, että useassa tapauksessa toisten hahmojen ja tapahtumaympäristöjen käyttämällä vallalla oli suurempi vaikutus päähahmojen toimintaan ja identiteettiin kuin hahmoilla itsellään. Pieni merenneito alistui noidan ehdoille saadakseen prinssin, Ruma ankanpoikanen alisti itseään muiden hahmojen kiusaamisen vuoksi ja Pieni tulitikkutyttö ei saanut toisilta hahmoilta apua, koska hän oli yhteiskunnallisesti alempiarvoisessa asemassa. Kaikilla sivuhahmoilla oli valtaa siinä, miten kullekin päähahmolle saduissa lopulta kävi.

Tässä tutkimuksessa voi nähdä, että osa satujen elementeistä jäi tulkinnanvaraiseksi. Tällaisia elementtejä ovat esimerkiksi hanhenpaistin valmistanut henkilö *Pienessä tulitikkutyössä*, mitä merenneidolle olisi tapahtunut ihmisten maailmassa tai millainen ankanpoikasen elämä olisi ollut, jos se olisi heti syntynyt joutsenen pesässä. Tästä voisi saada aikaan kiinnostavan jatkotutkimusaiheen, jossa saduista etsittäisiin vain sellaisia elementtejä, joita mahdollisesti ei tarinoissa suoraan näy ja pohdittaisiin, mitä nämä elementit merkitsevät tarinan kannalta. Mahdollista jatkotutkimusta ajatellen olisi myös mielenkiintoista kategorioida verbejä vielä tarkemmin, ja keskittyä esimerkiksi ensisijaisesti vain tunneverbien tai liikeverbien tarkasteluun. Yksi tutkimuskohteista voisi olla myös polyseemiset verbit ja tarkastella sitä, millaisia diskursseja niiden erilaiset merkitykset aktivoivat. Jos sanakirjasta valitsisi verbille jonkin toisen merkityksen kuin mihin päädyin tässä tutkielmassa, millä tavalla se vaikuttaisi aktivoituviin diskursseihin? Myös metaforinen verbitutkimus olisi kieliopillisesti kiinnostava aihe.

Lopuksi totean, että tutkimukseni on vain yksi näkökulma Andersenin saduissa aktivoituviin valtasuhdediskursseihin. Näkökulma lähtee liikkeelle omasta tutkijapositionistani. Nostin esille saduista niitä tekijöitä, joita itse pidin diskurssien aktivoinnin kannalta olennaisina. En myöskään lähtenyt selittämään esimerkeissä (1) – (61) kaikkia verbejä ja niitä vahvistavia sanoja, vaan selitykset perustuivat kulloinkin siihen, mitkä koin kunkin esimerkin kohdalla olennaisiksi. Aineiston laajuus vaikutti siihen, että kaikkia mielenkiintoisia verbejä ei ollut mahdollista tarkastella. Saduista olisi saanut esimerkkejä enemmänkin, mutta selkeyden vuoksi jouduin rajaamaan pois potentiaalisia vaihtoehtoja.

TUTKIMUSAINEISTO

ANDERSEN, HANS CHRISTIAN 1983 [1843]: *Le vilain petit canard. Ruma ankanpoikanen.*

Mukaillut Anne-Mathilde Paraf. Suomentanut Leena Niukkanen.

ANDERSEN, HANS CHRISTIAN 1987 [1837]: *Den lille havfrue. Pieni merenneito.* Suomentanut Anna-Maija Raittila. Helsinki: SLEY-Kirjat Oy.

PISKONEN, KERTTU – RAJASAMMAL RAJA (toim.) 1982: *La biblioteca fantastica. Suuri satukirjasto 5. Pieni tulitikkutyttö ja muita maailman kauneimpia satuja. Pieni tulitikkutyttö.* Kääntänyt Maila Talvio. Milano: Gruppe Editionale Fabbri S.p.A.

LÄHTEET

FAIRCLOUGH, NORMAN: 1994 [1989]: *Language and power.* London: Longman.

FAIRCLOUGH, NORMAN: 2001 [1989]: *Language and power.* London: Longman.

FAIRCLOUGH, NORMAN 2010 [1992]: *Discourse and social change.* Polity Press, Cambridge.

HEINONEN, ANNE 2004: *Eriarvoiset eläimet: Ihminen, kone ja eläin. Eläindiskurssit ja spesismi Aamulehdessä.* Tiedotusopin pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

KS = *Kielitoimiston sanakirja.* 2021. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. URN:NBN:fi:kotus201433. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#> Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 11.11.2021 (Viitattu 24.4.2022)

LOUHIJA, AURA 1979: *Hans Christian. Kertomus satukuninkaan nuoruusvuosista.* Porvoo: WSOY.

NURMI, TIMO 1998: *Uusi suomen kielen sanakirja.* Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.

PHILLIPS, NELSON – HARDY, CYNTHIA 2002: *Discourse analysis: Investigating processes of social construction.* Sage University Papers Series on Qualitative Research Methods Vol. 50. Thousand Oaks, CA: Sage

PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN ANNE 2009: *Kurssi kohti diskurssia.* Tampere: Vastapaino.

PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia.* Tampere: Vastapaino.

PYNNÖNEN, ANU 2013: *Diskurssianalyysi. Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen.* Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun Working Paper N:o 379. s. 4–44. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

- SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä. Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Väitöskirja. Oulun yliopisto.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Tieteen termipankki. <https://tieteentermipankki.fi/> (Viitattu 11.4.2022)
- VAN DIJK, TEUN A. 1997: *Discourse as structure and process*. London: Sage Publications Ltd.
- VISK= HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kieliopin verkkoversio*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. URN:ISBN:978-952-5446-35- 7. <https://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>. (Viitattu 24.4.2022).
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Väitöskirja. Turun yliopisto.